

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Ieva Aginskytė

Sveikatos psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Asmens psichologinė savijauta ir tarpusavio santykiai su
alkoholiu piktnaudžiaujančiu broliu ar seserimi**

Darbo vadovė: prof., dr. Laima Bulotaitė

Vilnius
2020

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	8
1.1. Tarpusavio santykiai priklausomų asmenų šeimose	8
1.2. Priklausomų asmenų šeimos narių psichologinė gerovė	10
1.2.1 Netiesioginės priklausomybės reiškinys	10
1.2.2 Priklausomo asmens antros pusės psichologinė savijauta	12
1.2.3 Priklausomų nuo alkoholio asmenų vaikų psichologinė savijauta	13
1.2.4 Priklausomų asmenų tėvai	15
1.3 Priklausomų nuo alkoholio asmenų brolių / seserų santykiai	17
1.3.1 Brolio ir sesers ryšio svarba	17
1.3.2 Ryšys su broliu / seserimi ligos atveju	19
1.3.3 Ryšys su broliu / seserimi, esant šeimos krizei	21
1.3.4 Alkoholio ir narkotikų poveikis brolių / seserų santykiams	22
1.4 Tyrimo tikslai ir uždaviniai	24
2. TYRIMO METODIKA	25
2.1 Tyrimo dalyviai	25
2.2 Tyrimo instrumentai	28
2.3 Tyrimo eiga	32
3. REZULTATAI	34
3.1. Brolių / seserų santykių ypatumai, pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą	34
3.2. Savigarbos ir psichologinės gerovės ypatumai, pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios)	36
brolio / sesers turėjimą	36
3.3. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers lytį	37
3.4. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal tyrimo dalyvių amžiaus grupes	38
3.5. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers šeiminę	39
padėtį	39
3.6. Brolių ir seserų santykių ypatumai, pagal tai ar alkoholiu piktnaudžiaujantis (-i) brolis / sesuo gydėsi	41
nuo alkoholio priklausomybės	41
3.7. Brolių / seserų santykių prognoziniai veiksniai	42
4. REZULTATŲ APTARIMAS	45
IŠVADOS	51
LITERATŪRA	52
PRIEDAI	65
1 priedas. Kreipimasis į tyrimo dalyvius ir specialiai šiam tyrimui sukurta anketa	65

2 priedas. Priklausomo kintamojo šiluma ir regresorių tarpusavio koreliacijos.....	68
3 priedas. Priklausomo kintamojo konfliktai ir regresorių tarpusavio koreliacijos.....	69
4 priedas. Priklausomo kintamojo konkurencijos ir regresorių tarpusavio koreliacijos.....	70

SANTRAUKA

Asmens psichologinė savijauta ir tarpusavio santykiai su alkoholiu piktnaudžiaujančiu broliu ar seserimi

Ieva Aginskytė, Vilnius: Vilniaus universitetas. 2020, 64 psl.

Priklausomybė nuo alkoholio paveikia visą šeimą. Artimieji ilgai kovoja su kylančiais neigiamais jausmais, stresu, nerimu. Deja, ši tema sulaukia mažai tyrėjų dėmesio, ypač nagrinėjant brolių / seserų santykius. Pastarųjų ryšys yra unikalus. Šio tyrimo tikslas ir yra atskleisti, kaip vieno iš brolių / seserų piktnaudžiavimas alkoholiu paveikia jų tarpusavio santykius, nepiktnaudžiaujančio alkoholiu brolio / sesers psichologinę savijautą. Tyrime dalyvavo 119 asmenų, iš kurių 26 turėjo alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolį / seserį. Vidutinis visų tiriamųjų amžius – 24,34 metai (SD = 3,40). Tyrime naudotas Suaugusių brolių / seserų santykių klausimynas (Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ), Stocker, Lanthier & Furman, 1995), Rosenbergo savigarbos skalė (Rosenberg Self – Esteem Scale (RSES), 1965), Lietuviškoji psichologinės gerovės skalė (LPGS – S) (Kairys, Bagdonas, Linauskaitė ir Pakalniškienė, 2013) bei specialiai šiam tyrimui sukurta demografinių duomenų anketa. Lyginimams tarp grupių taikytas Student t kriterijus nepriklausomoms imtims bei venfaktorinės dispersinės analizės (ANOVA) kriterijus, o tiesinė regresija naudota brolių / seserų santykiams prognozuoti. Rezultatai parodė, kad alkoholio vartojimas neigiamai veikė brolių / seserų santykius, kurie buvo šaltesni (mažiau emocinės paramos bei priėmimo), lyginant su asmenimis, kurių brolis / sesuo nepiktnaudžiauja alkoholiu. Taip pat daugiau kibirčių tarp brolių / seserų nustatyta, kai asmenys gydėsi priklausomybę. Tai liudija, jog artimiesiems dažnai trūksta supratimo apie priklausomybės ligą ir gydymą.

Raktiniai žodžiai: brolių ir seserų santykiai, piktnaudžiavimas alkoholiu, psichologinė gerovė.

SUMMARY

Relationships with Siblings and Psychological State of People whose Brother or Sister has Alcohol Problems

Ieva Aginskytė, Vilnius: Vilnius university. 2020, 64 p.

Addiction of alcohol affects the entire family and leads to negative feelings, stress and anxiety. Unfortunately, this doesn't gain enough interest in research, especially when it comes to siblings relationships. However, their relationship is unique. That is why the aim of this study was to examine how alcohol abuse affects siblings relationships, self – esteem and psychological well – being. 119 people participated in this study. 26 of them had sibling who abuses alcohol. Average age of participants – 24,34 years (SD = 3,40). Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ) (Stocker, Lanthier & Furman, 1995), Rosenberg Self – Esteem Scale (RSES, 1965) and Lithuanian Psychological Well – Being Scale (LPGS – S) (Kairys, Bagdonas, Liniauskaitė ir Pakalniškienė, 2013) were used in this study. Student t-test and two-way ANOVA were used making comparisons between groups and linear regression was used to predict siblings relationships. Results showed that alcohol abuse negatively affects siblings relationships: it is less close (less emotional support, acceptance and fewer similarities) when compared with participants whose siblings didn't abuse alcohol. Also, more quarrels were found when siblings had taken treatment for alcohol abuse. It shows that family members usually lack knowledge about addiction.

Keywords: siblings relationships, alcohol abuse, psychological well – being.

PRATARMĖ

Priklausomybė nuo alkoholio yra labiausiai paplitusi priklausomybė pasaulyje. Lietuvai ši problema yra ypač aktuali. Mūsų šalis yra viena pirmaujančių Europoje pagal suvartojamo alkoholio kiekį (World Health Organization, 2018). Tai tiesiogiai neparodo priklausomų asmenų skaičiaus, tačiau leidžia suprasti, kad esant tokiems alkoholio vartojimo mastams, lietuviai gali susidurti su liūdnomis pasekmėmis: sveikatos problemomis, mirtimis, santykių su artimaisiais bei draugais suprastėjimu, savojo aš praradimu ir kt.

Nors daug dėmesio yra skiriama priklausomiems asmenims, tačiau nereikia pamiršti, kad priklausomybė yra visos šeimos liga (Saatcioglu, Erim & Cakmak, 2006; Nooripour, Tamini, Abbaspour & Alikhani, 2016). Vienam iš šeimos narių susirgus priklausomybe nuo alkoholio, keičiasi visos šeimos sistema. Artimieji bando prisitaikyti, išlaikyti šeimą, reaguodami į atsiradusius pokyčius. Tai nėra lengva užduotis ir dalis šeimos narių įsitraukia į juos pačius žalojančią elgesį – artimojo priklausomybės slėpimą, melavimą, piktnaudžiavimą vaistais ir pan. Neretai ir patys artimieji „suserga“ priklausomybe – tampa netiesiogiai priklausomais (Askian, Krauss, Baba, Kadir & Sharghi, 2016; Zielinski et al., 2019). Netiesioginė priklausomybė – tai išmokta būklė, dažniausiai pasitaikanti aplinkoje, kurioje yra priklausomas asmuo ir apibūdinama aukojimusi dėl kitų; savo dėmesio sutelkimu ne į save, o į priklausomą asmenį; emocijų slopinimu bei priklausomo asmens kontrole. Toks elgesys sukelia įvairias pasekmes – nuo sveikatos problemų (stresas, depresija, nerimas) iki stiprių ir nesibaigiančių kaltės, gėdos, pykčio jausmų išgyvenimo bei žemos savivertės.

Dažniausiai, kalbant apie priklausomų nuo alkoholio asmenų artimuosius, girdime žodžius – tėvai, antra pusė, vaikai. Kyla klausimas – o kur dingsta tokie artimieji, kaip brolis ar sesuo? Santykiai su broliu / seserimi taip pat yra labai svarbūs ir vaidina didelį vaidmenį asmens gyvenime, ypač, jei santykiai su broliu ar seserimi yra artimi. Per santykius su broliu ar seserimi mokomasi socialumo, empatiškumo. Taip pat neretai, netekus tėvų, broliai ir seserys yra tie, į kuriuos yra pirmiausia kreipiamasi pagalbos. Tad įdomu, kaip priklausomybė veikia priklausomo asmens brolių arba seserį? Ar jų bendravimas skiriasi nuo bendravimo brolių ir seserų, kurie neturi problemų dėl alkoholio vartojimo? Kokia jų psichologinė būklė?

Reikia pripažinti, kad stokojama tyrimų, kurie analizuotų suaugusių brolių ir seserų psichologinę gerovę, kai vienas iš jų yra priklausomas nuo alkoholio. Gana plačiai analizuojami brolių ir seserų santykiai paauglystės laikotarpiu arba kai vienas jų serga psichinėmis, ūminėmis ligomis. Mokslininkai pabrėžia, kad detalesni brolių / seserų tyrimai yra reikalingi, siekiant suprasti priklausomų asmenų brolių ir seserų santykių dinamiką, jos poveikį psichologinei savijautai. Stokojant tyrimų, kuriuose būtų analizuojami brolių ir seserų santykiai, kai vienas jų piktnaudžiauja

alkoholiu, bei norint geriau suprasti šiuos santykius, literatūros apžvalgoje plačiau aptarsime priklausomo asmens šeimos ypatumus, kitų priklausomų nuo alkoholio asmenų šeimos narių psichologinę savijautą bei brolių ir seserų santykius krizinėse situacijose (pvz., vienam sergant lėtine liga, patiriant tėvų skyrybas).

Mūsų darbo tikslas – atskleisti suaugusių brolių / seserų santykių bei psichologinės savijautos ypatumus, kuomet vienas iš brolių / seserų turi problemų dėl alkoholio vartojimo.

1. ĮVADAS

1.1. Tarpusavio santykiai priklausomų asmenų šeimose

Šeima yra socialinė sistema. Kai jos nariai pradeda kištis vienas į kito reikalus, tai gali sutrikdyti šeimos sistemą ir sukelti naujas problemas, kurios pagilina šeimos narių nesutarimus. Dėl priklausomybės kyla daugybė problemų, įskaitant ir didžiulį spaudimą šeimai kaip visumai (Nooripour et al., 2016). Tad nieko keisto, jog vienam iš šeimos narių tapus priklausomam, keičiasi šeimos funkcionavimas, vaidmenys ir t.t. Kyla klausimas – kokia yra priklausomų asmenų šeimos sistema?

Saatcioglu su kolegomis (2006), analizuodami literatūrą, išskiria 4 priklausomų nuo alkoholio šeimų tipus. Pirmasis – funkcionuojanti šeimos sistema. Ją sudaro priklausomas nuo alkoholio asmuo ir kiti šeimos nariai. Šios šeimos gerai išmoko atlikti savo funkcijas ir pateikti tinkamas reakcijas į išorinius pokyčius. Pastebimi minimalūs konfliktai, šeima daugiausia dėmesio skiria alkoholiui. Tokio tipo šeimos sistema atsiranda ankstyvoje priklausomybės stadijoje. Antras tipas – neurotiškai komplikauta šeimos sistema. Šios šeimos elgesys panašus į priklausomo asmens elgesį, daugiausia dėmesio skiriama alkoholiui. Alkoholio vartojimas retkarčiais laikomas įprastu reiškiniu šeimoje. Ko pasekoje išsivysto konfliktai, vaidmenų pokyčiai. Dėl priklausomybės vystosi emocinės, fizinės ir tarpasmeninės problemos. Trečiasis – nepilna šeimos sistema. Šeimos sistema tampa nestabilia, yra nualinama, dingsta jos reikšmingumas. Santykiai gali būti atstatomi, bet tam reikia didelių pastangų ir ilgo laiko. Galiausiai, ketvirtasis tipas – byranti šeimos sistema. Tai gali būti paskutinė šeimos griuvimo stadija. Deja, bet priklausomi asmenys, kurie izoliuoja save nuo kitų, dažnai šeimą praranda jau pirminėse stadijose. Taigi, nesigydant priklausomam asmeniui, negaunant pagalbos šeimai, iškyla didelė tikimybė, kad šeima iširs.

Bene labiausiai pažeidžiami šeimos nariai yra vaikai. Tėvai nekreipia dėmesio į vaikų poreikius, susijusius su jų vystymusi, ir tikisi, kad vaikai elgsis taip, kaip nėra būdinga jų amžiui. Tam, kad atstatytų balansą šeimoje, jie taip pat turi prisitaikyti prie pokyčių. Vaikai prisiimą tam tikrą vaidmenį pasikeitusioje šeimos sistemoje. Vaidmenų prisiėmimas padeda trumpalaikėje perspektyvoje, tačiau ilgainiui sukelia skausmą ir toliau žaloja šeimos sistemą (Samuel et al., 2014). Sharon Wegscheider (1991) išskyrė 4 pagrindinius vaikų vaidmenis: herojus, atpirkimo ožys, juokdarys ir pamirštas vaikas. Herojus yra tas, kuris prisiima namų ruošos atsakomybes ir mano, kad tai padarius tėvai nustos gerti ir grįš šeimos pusiausvyra. Vaikas nuolatos jaučia baimę, kad jo kuriama saugi aplinka sugrius. Toks vaikas dažniausiai daug pasiekia ir nori viską atlikti gerai. Atpirkimo ožys – maištaujantis ir dėmesio siekiantis vaikas, kurio elgesys prieštarauja šeimos vertybėms. Dėmesys nuo priklausomo asmens nukrypsta į šį vaiką ir jis yra laikomas kalnu dėl šeimos disfunkcijos. Dažnai elgiasi asocialiai, gali įsitraukti į nusikalstamą veiklą. Juokdarys – bando sumažinti įtampą šeimoje juokaudamas,

sukeldamas nerimtą, neįpareigojančią atmosferą, kuri leidžia pamiršti problemas bent trumpam laikui. Yra jautrus, linkęs išreikšti jausmus. Pamirštas vaikas – mažai bendraujantis, vengiantis kitų, susitelkęs į save. Šeima jam suteikia mažai dėmesio. Mano, kad šeimai niekuo nepadės, todėl bando ignoruoti joje kylančias problemas. Nors šie vaidmenys prasideda vaikystėje, svarbu, kokią funkciją jie turės tapus suaugusiais. Kiekvienas vaidmuo turi tiek plusų, tiek minusų, vis tik daugiausia nerimo kelia „atpirkimo ožys“ ir pamirštas vaikas. Jeigu vaikai sulaukia pagalbos, jie gali savo turimus vaidmenis paversti naudingais. Pavyzdžiui, vaikas, kurio vaidmuo yra „atpirkimo ožys“, ateityje gebės prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, bus drąsus. Tačiau negavęs pagalbos toks vaikas turės problemų mokykloje, o augant didės asocialaus elgesio tikimybė. Taigi, priklausomų asmenų šeimoje augančiam vaikui gali tekti susidurti su sunkumais ir ateityje, jeigu nesulauks specialistų pagalbos.

Tokiose šeimose keičiasi ir komunikacijos būdai. Haverfield, Theiss ir Leustek (2016) atliko komunikacijos būdų tyrimą priklausomų nuo alkoholio asmenų šeimose. Atlikus duomenų analizę, su 682 suaugusių alkoholikų vaikais (SAV), paaiškėjo keturios visa apimančios temos, kurias sudarė devynios subkategorijos. Pirmoji kategorija yra *agresyvus bendravimas* – 35,5% visų atsakymų, pavyzdžiui a) sustiprėjęs konfliktas – tiek emocinis, tiek fizinis, ypač su stipriai vartojančiais tėvais, b) įtemptas bendravimas – savo tikrųjų jausmų slopinimas, negalėjimas bendrauti atvirai ir c) slaptas šmeižtas – paslapčių vienas nuo kito šeimoje turėjimas, nepagarba vienas kitam. Antroji kategorija yra *saugantis ryšys* – 31% visų atsakymų, pavyzdžiui, a) paviršutiniškumas – retas bendravimas, kelios žinutės ar vienas kitas skambutis per ilgą laiką, daugiausia įvykus kažkam labai reikšmingo, dažniausiai pasireiškiantis su vidutiniškai vartojančiais tėvais, b) ribotas ar netiesioginis bendravimas – daugelis visai nepalaiko ryšio su šeimos nariais arba naujienas apie juos sužino per trečius asmenis, c) blaivių tėvų švelnumas – kai vienas iš tėvų saugo vaiką nuo girtaujančio tėvo nusišypsodamas informaciją. Trečioji kategorija yra *adaptivi komunikacija* – 24,4% visų atsakymų, pavyzdžiui, funkcinė komunikacija – dinamika stabili, galima laisvai išreikšti savo jausmus ir mintis. Paskutinė, ketvirtoji kategorija yra *nenuoseklus bendravimas* – 14,1% visų atsakymų, pavyzdžiui, a) kova dėl valdžios ir kontrolės – kai vienas iš narių išsiskiria iš kitų savo valdingumu, b) nuotaikos svyravimai – priklausomo asmens nuotaikos paveikia kitus. Taigi, didžioji dalis komunikacijos priklausomų asmenų šeimose, vertinant iš SAV perspektyvos, vyksta disfunkciniu pagrindu – įtampa, emocijų slopinimu, nepasitikėjimu.

Alkoholio vartojimo priklausomybę nagrinėjančioje literatūroje yra gausu įrodymų, kad per didelis ir probleminis alkoholio vartojimas sukelia žalingą poveikį santuokos kokybei ir pasitenkinimui (Stanley, 2012). Tad alkoholio vartojimas yra ir viena dažniausių skyrybų priežasčių tose šeimose, kuriose bent vienas iš poros yra priklausomas nuo alkoholio arba jo vartojimas yra žalingas ir keliantis problemų antrai pusei (Rodriguez & Derrick, 2017). Viename tyrime (Wiersma - Mosley & Fischer, 2014) buvo apklausta virš 1000 jaunų asmenų (18 – 26 m.) ir jų antrų pusių. Po

6 metų stebėti pokyčiai (kai tiriamiesiems buvo 24 – 32 metai). Poros buvo suskirstytos į 4 klasterius: 1) abu poros nariai alkoholį vartoja retai ir silpnai; 2) vyras vartoja alkoholį dažnai ir stipriai; 3) moteris vartoja alkoholį dažnai ir stipriai; 4) abu poros nariai vartoja alkoholį dažnai ir stipriai. Paaiškėjo, kad daugiausia išsiskyrė tų porų, kuriose abu nariai stipriai ir dažnai vartojo alkoholį. Tyrimas atskleidė, kad dažnos priklausomų nuo alkoholio asmenų antrų pusių patiriamos problemos yra netiesioginė priklausomybė, seksualinio identiteto konfliktas, agresija, vaidmenų sumaištis, komunikacijos sunkumai, nesveikas seksualinis ir intymus požiūris bei santykių disfunkcija (Stanley, 2012). Tiriant priklausomų nuo alkoholio asmenų žmonas ir jų santykių ypatumus, išskirtos 5 pagrindinės problemos: bendravimo sunkumai, emocinis atsakas, sugrįžimas į šeimos vaidmenis, žlugdantys bruožai ir vyro elgesys, bei situacijos, susijusios su alkoholiu (Stanley, 2012). Taigi, pora turi atlaikyti daug sunkumų, kurie užklumpa, vienam iš jų tampant priklausomu nuo alkoholio.

Galima matyti, kad šeimos nariai, siekdami išsaugoti šeimą, turi prisiimti naujus vaidmenis, keisti komunikacijos būdus. Šeima, kurioje nevyksta „sveikimas“ nuo priklausomybės, pereina įvairias fazes, kurios galutinė fazė – šeimos žlugimas.

1.2. Priklausomų asmenų šeimos narių psichologinė gerovė

1.2.1 Netiesioginės priklausomybės reiškiny

Dažnai moterys, kaip ir kiti priklausomo nuo alkoholio asmens šeimos nariai – tėvai, vaikai, tampa netiesiogiai priklausomais nuo alkoholio vartotojo. Tokiose šeimose, kuriose yra priklausomas asmuo, šeimos sistema tampa disfunkcine, o aplinka nepalaikančia. Tokia šeimos aplinka neigiamai veikia visus šeimos narius (Singh, Bhattacharjee, Goyal, Munda & Nizamie, 2012). Nemažai tyrimų yra atlikta nagrinėjant netiesioginės priklausomybės reiškinių. Į jį dažnai žiūrima kaip į išmoktą būklę, kuri dažniausiai įgyjama aplinkoje, kurioje yra nuo alkoholio ar narkotikų priklausomas asmuo ar asmuo, turintis psichikos sutrikimų (Zielinski et al., 2019). Netiesiogiai priklausomi šeimos nariai patiria intensyvų poreikį padėti priklausomam asmeniui, bet kokiais būdais (paremti pinigais, užstoti, pameluoti viršininkui dėl jo pravaikštos ir pan.) (Bortolon et al., 2016). Tokioje aplinkoje esantys žmonės skiria beveik visą laiką priklausomam asmeniui, o ne sau, yra tarsi „apsėsti“.

Kaip galima suprasti, kad asmuo yra netiesiogiai priklausomas nuo kito asmens? Askian su kolegomis (2016), analizuodami literatūrą, pastebėjo, kad iš pradžių buvo skiriami tokie netiesioginė priklausomybę apibūdinantys požymiai: tarpasmeniniai santykiai su priklausomais asmenimis, kurių dauguma vengia; tokie sutrikimai kaip nerimas, psichoaktyvių medžiagų (pvz., alkoholio, raminamųjų vaistų) vartojimas, sveikatos problemos; savo gerovės paaukojimas dėl kitų bei žema savigarba. Netiesiogiai priklausomo asmens savigarba susijusi su priklausomo asmens elgesiu, mintimis ir jausmais, nukreiptais į jį. Pateiktame išsamesniame netiesioginės priklausomybės

požymių sąrašė minimi ribiniai sutrikimai, vidinio gyvenimo ignoravimas, kontroliuojantis elgesys, gėdos ir kaltės jausmai. Dear, Roberts ir Lange (2004) atliko 11 plačiausiai naudojamų netiesioginės priklausomybės apibrėžimų tematinę analizę ir pateikė pirmąjį tokių bruožų esminį paaiškinimą. Šie autoriai išskyrė 4 pagrindines netiesiogiai priklausomo asmens elgesio formas: 1) eksternalizavimas (savo dėmesio sutelkimas į kitų asmenų nuomonę, elgesį, lūkesčius); 2) pasiaukojimas (savo poreikių nustūmimas į šoną tam, kad būtų patenkinti kito poreikiai); 3) tarpasmeninė kontrolė (įsitvirtinęs tikėjimas, kad gali išspręsti kitų žmonių problemas ir kontroliuoti jų elgesį); 4) emocijų slopinimas (emocijos yra sąmoningai slopinamos arba pasireiškia ribotas sąmoningas emocijų suvokimas, kol emocijos tampa nevaldomos). Taigi, galima matyti, kad priklausomų asmenų šeimos nariai susiduria su labai įvairiais simptomais, jei jie tampa priklausomi nuo savo alkoholi vartojančio artimojo. Jie ne tik išgyvena daug neigiamų jausmų, nustumia savo poreikius į šoną, bet ir turi žemą savigarbą.

Priklausomų asmenų šeimos tyrimai (Vederhus, Kristensen & Timko, 2019) rodo, kad asmenys, kurie ignoruoja savo emocijas, galvoja, kad gali išspręsti kitų problemas bei rūpinasi kitais, o ne savimi, turėjo daugiau problemų bei prastesnę pasitenkinimą gyvenimu nei tie, kurių šeimose nebuvo priklausomų asmenų. Galima sakyti, kad priklausomoje šeimoje sistemos funkcionavimas priklauso nuo kenksmingą alkoholi vartojančio šeimos nario gyvenimo. Šeima lieka viena su savo problemomis ir svarbiausiu tikslu tampa šeimos išlaikymas, kad ir kokia disfunkcinė ji bebūtų, o ne kitokių tikslų siekimas (Gudžinskiene ir Gedminienė, 2010). Tyrimai liudija, kad netiesiogiai priklausomi asmenys toliau palaiko ryšius su priklausomais vaikais ar sutuoktiniais, nepaisant nuolatinės kančios ir nelygiaverčio bendravimo, kurio gausu tokiose šeimose. Dėl sunkumų nustatant ribas ir žemos savivertės, šeimos nariai dažniausiai nesikreipia pagalbos, o priklausomas asmuo toliau vartoja (Bortolon, 2016). Tai paradoksalu, kadangi priklausomo asmens šeimos nariai lieja pyktį ir nesupranta, kaip jų mylimas artimasis gali nenustoti gerti, tačiau patys taip pat įsisuka į disfunkcinį elgesį.

Kokie veiksniai gali lemti buvimą netiesiogiai priklausomu? Juk ne visi priklausomų artimieji tokiais tampa. Buvo nustatyta, kad didesnę tikimybę tapti netiesiogiai priklausomomis yra linkusios tos narkotikus ar alkoholi vartojančių asmenų žmonos arba mamos, kurios buvo menkai išsilavinusios (baigusios mažiau nei 8 klases) ir tos, kurios neturėjo darbo (Bortolon et al., 2016). Svarbūs ir tokie veiksniai, kaip nuolatinės žalojančios patirtys disfunkcinėje šeimoje (pvz., emocinė prievarta, tėvų konfliktai), psichoaktyvių medžiagų vartojimas šeimoje (Knapek & Kuritárné Szabó, 2014). Knudson ir Terrel (2012), analizuodami literatūrą, atkreipė dėmesį į tokius vaikystėje pastebimus aspektus kaip: išmoktas bejėgiškumas, prasta komunikacija, emocinės raiškos trūkumas, kas gali lemti vaikų tapimą netiesiogiai priklausomais. Taigi, yra daug veiksnių (biologinių, psichologinių, socialinių), į kuriuos svarbu atsižvelgti, aiškinant ir suprantant netiesioginę priklausomybę.

Apibendrinant, priklausomybė yra ne vieno nario, o visos šeimos liga, kuri pasiglemžia visų artimųjų dėmesį į vieną vienintelį objektą – alkoholį. Priklausomas asmuo negali suvaldyti noro išgerti, o jo artimieji – noro sukontroliuoti priklausomą asmenį.

1.2.2 Priklausomo asmens antros pusės psichologinė savijauta

Priklausomybės paveiktas asmuo jaučiasi ir elgiasi tam tikru būdu, kuriuo jis nesielgtų būdamas blaivus (Kemp, 2009). Todėl priklausomi asmenys turi problemų suprasdami savo tikruosius poreikius ir jausmus. Dažniausiai, tokie asmenys išgyvena stiprius gėdos ir kaltės jausmus. Jie kyla dėl negalėjimo savęs kontroliuoti, kalbant apie psichoaktyvią medžiagą (prisižada daugiau nevirtoti, tačiau vartoja vėl) bei dėl negebėjimo gyventi pagal įprastus gyvenimo standartus (svajonių žlugimas, tikslų neįgyvendinimas), kuriuos priklausomas asmuo pats sau išsikelia (Flanagan, 2013). Viena rimčiausių alkoholio vartojimo pasekmių yra dėl to kylantys psichikos sutrikimai. Pavyzdžiui, depresija, nerimas. Taip pat, alkoholio vartojimo problemos siejamos su padidėjusia savižudybės rizika (Gorka, Ali & Daughters, 2012). Taigi, priklausomi asmenys susiduria su įvairiais psichologiniais sunkumais, kurie daro įtaką ir kitiems šeimos nariams.

Problemų dėl alkoholio vartojimo turinčio asmens šeimoje kyla nemažai problemų. Viena dažniausiai analizuojamų problemų tokiose šeimose yra agresyvus elgesys. Pavyzdžiui, atlikus 22 straipsnių metaanalizę (Crane, Godleski, Przybyla, Schlauch & Testa, 2016), paaiškėjo, kad vyrai, vartoję alkoholį, rodė didesnę agresyvų elgesį šeimoje, nei alkoholio nevartoję vyrai. To paties tyrimo rezultatai parodė, jog alkoholis lėmė padidėjusią vyrų seksualinę agresiją prieš moteris. Autoriai padarė išvadą, jog alkoholis daugumai vyrų iššaukia norą agresyviai elgtis prieš moteris. Singh ir Singh (2011) nustatė, kad priklausomų nuo alkoholio asmenų šeimose yra žemesnė darna, mažiau savarankiškumo ir žemesnis intelekto lygis bei aukštesnis konfliktų lygis, palyginti su šeimomis, kuriose nėra priklausomų nuo alkoholio asmenų. Taigi, priklausomi asmenys, palyginti su nepriklausomais, yra labiau linkę konfliktuoti pavartojus alkoholio. Neabejotinai toks elgesys paliečia visą šeimą ir paveikia psichologinę būseną.

Priklausomų asmenų antrosios pusės taip pat patiria įvairius psichologinius sunkumus. Pavyzdžiui, 2018 metais Australijoje buvo atlikta internetinė apklausa (Relationships Australia, 2019), kuria buvo siekiama nustatyti alkoholiu piktnaudžiaujančio partnerio sukeltą žalą per pastaruosius 12 mėnesių. Tyrime dalyvavo daugiau nei 1300 dalyvių. Daugiausia, 25% moterų ir 19% vyrų nurodė, kad buvo emociškai įskaudinti, pažeminti arba atstumti savo antros pusės. Antroje vietoje pagal dažnumą buvo konfliktavimas (be fizinio smurto) – 12% moterų ir 14% vyrų. Kitame, 9 šalis apėmusiame tyrime (Callinan et al., 2019), apklausta 10 000 moterų. Rezultatai parodė, kad dėl stipriai geriančio partnerio neigiamas pasekmes patiriančių moterų skaičius varijavo šalyse: nuo

4% Nigerijoje ir Amerikoje bei iki 33% Vietname. Tos, kurios gyveno su stipriai geriančiu partneriu, taip pat pasižymėjo statistiškai reikšmingai didesniais nerimo ir depresijos lygiais ir žemesniu pasitenkinimu gyvenimu, palyginti su moterimis, kurių partneriai nepiktnaudžiavo alkoholiu. Žmonos, kurių vyrai turi alkoholio vartojimo problemų, ne tik patiria didesnę stresą santuokoje, dažniau išgyvena fizinę ir emocinę prievartą, bet ir patiria santuokos griūtį (Rodriguez, DiBello & Wickham, 2016). Tokios moterys susiduria su begale neigiamų emocijų ir agresijos protrūkiais iš vyro pusės.

Kitame tyrime moterys, kurių partneriai turėjo alkoholio vartojimo problemų, dažniau patyrė sužalojimus, nuotaikos sutrikimus, nerimo sutrikimus ir buvo silpnesnės sveikatos nei moterys, kurių partneriai neturėjo alkoholio vartojimo problemų (santykis 1,7 su 4,5). Jos taip pat patyrė daugiau stresą sukeliančių gyvenimo įvykių ir pasižymėjo žemesne gyvenimo kokybe (Dawson, Grant, Chou & Stinson, 2007). Sekančiame tyrime (Stanley, 2004) buvo lygintos 150 netiesiogiai priklausomų žmonių, kurių vyrai buvo priklausomi nuo alkoholio vartojimo, su tokiu pat kiekiu moterų, kurių vyrai nebuvo priklausomi. Paaiškėjo, kad netiesiogiai priklausomos moterys pasižymėjo mažesne saviverte, didesniu neurotiškumu ir pesimizmu nei kontrolinė grupė (Sharma et al., 2016). Tokios moterys išgyvena daug neigiamų jausmų, tokių kaip pyktis, kaltė, gėda ir yra linkusios manyti, kad tai dėl jų kaltės vyrai geria. Lietuvoje atliktas tyrimas (Kaliatkaitė, Bulotaitė ir Pajarskienė, 2010) taip pat parodė, kad moterys, kurių vyrai buvo priklausomi nuo alkoholio vartojimo, pasižymėjo prastesne psichologine savijauta nei tos, kurių vyrai tokių problemų neturėjo. Taigi, psichologinės problemos, kurias patiria priklausomų nuo alkoholio vartojimo asmenų žmonos, yra panašios visame pasaulyje.

Pabaigai, tokiose šeimose tiek priklausomi asmenys, tiek jų antros pusės susiduria su panašiomis psichologinėmis problemomis. Su priklausomais vyrais gyvenančios moterys nepasitiki savimi, save nuvertina, kaltina, turi daug negatyvių minčių, tad jų psichologinė gerovė yra daug žemesnė, nei moterų, kurių šeimose nėra priklausomų asmenų.

1.2.3 Priklausomų nuo alkoholio asmenų vaikų psichologinė savijauta

Nemaža tyrimų dalis su priklausomų artimaisiais yra koncentruota į vaikus, kurie yra vieni pažeidžiamiausių šeimos narių. Pastebėta, jog alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose tarp sutuoktinių kyla nemažai smurto atvejų, kurie yra siejami su vaikų nepriežiūra (Samuel, Mahmood & Saleem, 2014). Pavyzdžiui, Amerikoje, remiantis 2009 – 2014 metų Nacionaliniais Narkotikų Vartojimo ir Sveikatos Tyrimais, maždaug 1 iš 10 vaikų (7,5 mln.) gyveno namuose, kuriuose bent vienas iš tėvų praėjusiais metais turėjo alkoholio vartojimo sutrikimą (Lipari & Van Horn, 2017). Australijoje atliktas tyrimas (Laslett et al., 2015) parodė, kad 22% Australijos vaikų (1 mln.) yra

vienaip ar kitaip paveikiami kitų asmenų gėrimo – neprižiūrimi, patiria smurtą ir t.t. Nagrinėjant tokių vaikų patiriamus sunkumus, viename tyrime (Thomas, 2012) tirti 10 – 14 metų vaikai, kurių tėvai buvo priklausomi nuo alkoholio vartojimo. Daugiau nei pusė vaikų (51%) turėjo problemų mokykloje, 61% – psichosocialinių problemų, o 62% – sveikatos. Ravindran, Hima, Natarajan ir Sathianathan (2018), nustatė, kad priklausomų asmenų šeimose gyvenantys vaikai pasižymėjo didesniu agresyvumu, daugiau nerimavo, išreiškė daugiau depresiškų simptomų ir somatinių nusiskundimų. Jie turėjo daugiau temperamento sunkumų – pasižymėjo mažesniu socialumu, buvo greičiau išblaškomi bei emocionalesni nei kontrolinė grupė. Taigi, nepriklausomai nuo šalies ir kultūros, tokiems vaikams yra sunkiau prisitaikyti mokykloje, bendrauti su kitais. Dar viename tyrime (Tinnfält, Fröding, Larsson & Dalal, 2018), buvo atliktas interviu su 7 – 9 metų vaikais, kurių priklausomas nuo alkoholio tėvas gydėsi priklausomybę. Atlikus analizę, gautos išvados parodė, kad tokio jauno amžiaus vaikai jau turėjo daug patirties, prisiimdami didelę atsakomybę už savo priklausomą tėvą ir visą šeimą. Stipriausiai išreikštas vaikų jausmas buvo liūdesys. Vaikai vylėsi, jog ateityje tėvai pasikeis. Nepaisant to, vaikai sugebėjo aprašyti malonius dalykus, kuriuos padarė kartu su mylinčiu tėvu. Jau ir tokio amžiaus vaikai priklausomų asmenų šeimose pradeda atlikti suaugusių vaidmenis, tačiau geba įžiūrėti ir teigiamus dalykus. Kitas svarbus aspektas, kad net 11% iš 1.8 milijono asmenų, kurie buvo priimti gydytis dėl psichoaktyvių medžiagų, buvo jaunesni nei 20 metų (Tanner – Smith, Wilson & Lipsey, 2013). Taigi, vaikai ne tik susiduria su prisitaikymo sunkumais, neigiamais jausmais, bet ir patys yra linkę į psichoaktyvių medžiagų vartojimą.

Haverfield su kolegomis (2016), analizuodami literatūrą, pastebėjo, jog šeimose, kuriose yra piktnaudžiaujama alkoholiu, keičiasi tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai, auklėjimo būdai. Tėvai pradeda griežčiau auklėti vaikus (taiko autoritarinį auklėjimo stilių) ir kartais tikisi iš jų vaikams nebūdingo elgesio. Pavyzdžiui, kad vaikai pradėtų elgtis taip, kaip būdinga suaugusiems: rūpintis savimi ir namais, be tėvų pagalbos. Netgi alkoholiu nepiktnaudžiaujantis tėvas tokioje šeimoje išreikš mažiau šilumos ir jautrumo vaikams. Tokiose šeimose užaugę vaikai, jau būdami suaugusiais, patiria susvetimėjimo jausmą, išgyvena emocinį ilgėsį, jiems sunkiau pasitikėti kitais, o požiūris į tėvus yra neigiamas (Haverfield et al., 2016). Todėl kalbant apie vaikus, svarbu nepamiršti ir suaugusių alkoholikų vaikų (SAV), kurie ir suaugę susiduria su pasekmėmis to, kad augo disfunkcinėje šeimoje. SAV pasižymi tuo, kad turi daugiau depresinės nuotaikos simptomų, lyginant su suaugusiais, kurių tėvai nebuvo priklausomi nuo alkoholio (Klostermann, Chen, Kelley, Schroeder, Braitman & Mignone, 2011). Tyrėjai yra nustatę, kad SAV yra jautrūs piktnaudžiavimui narkotinėmis medžiagomis, partnerių smurtui, psichinės sveikatos nestabilumui ir daugybei įvairių ligų (Martens, 2019). Randamas stiprus ryšys tarp tėvų priklausomybės nuo alkoholio ir prastų SAV tarpasmeninių santykių. SAV linkę patirti nerimą pasimatymų metu bei turi daugiau įsipareigojimo sunkumų nei asmenys, kurie augo alkoholiu nepiktnaudžiaujančiose šeimose (Samuel et al., 2014). Kitaip tariant,

suaugę šie asmenys irgi yra linkę į disfunkcinius santykius, jiems sunku įsipareigoti, patys turi problemų su psichoaktyviomis medžiagomis ir psichine sveikata. Nustatyta, kad SAV, lyginant su tais, kurių tėvai nėra priklausomi, propagavo mažiau sveiką gyvenimą: tokie asmenys buvo mažiau linkę įsitraukti į fizines veiklas, pasižymėjo mažiau sveikais valgymo įpročiais ir didesniu psichoaktyvių medžiagų vartojimu (Serec et al., 2012). Kitame tyrime (Kearns – Bodkin & Leonard, 2008) SAV buvo plačiau nagrinėti iš santykių perspektyvos. Apklaustos 634 sutuoktinių poros. Rasta daug įdomių rezultatų. Pirmiausia, tiek vyro, tiek žmonos pasitenkinimas santuokiniu gyvenimu buvo susijęs su motinos priklausomybe nuo alkoholio. Pavyzdžiui, vyrai pasitenkinimą santuokiniu gyvenimu vertino prasčiau, buvo agresyvesni, jei jų motina buvo priklausoma nuo alkoholio. Įdomu tai, kad didžiausią agresiją iš vyrų patyrė tos žmonos, kurių motinos buvo priklausomos. Žmonos taip pat buvo linkusios dažniau naudoti fizinę agresiją, kai turėjo priklausomą motiną. Tačiau tokia tendencija buvo ryškesnė tik santuokos pradžioje. Taigi, SAV turi didelį rizikos laipsnį pakliūti į disfunkcinius santykius, mažiau rūpintis savimi ir taip pat vartoti psichoaktyvias medžiagas.

Kitas svarbus tyrimų objektas – savigarba. Tai yra vienas labiausiai tiriamų konstrukto – turintis virš 35000 publikacijų (Bleidorn et al., 2015). Tad nieko nuostabaus, jog šis aspektas buvo tiriamas ir kalbant apie priklausomų asmenų šeimas, daugiausia apie vaikus. Reikia pripažinti, kad klasikinių tyrimų rezultatai yra nevienareikšmiški. Vieni tyrimai rodo, kad tokių vaikų savigarba yra žemesnė (Bush, Ballard & Fremouw, 1995), nei vaikų, kurių tėvai nėra priklausomi, kai kurie nerado aiškaus ryšio tarp vartojimo bei savigarbos (Werner & Broida, 1991), o kiti paneigė esant kažkokį skirtumą (Churchill, Broida & Nicholson, 1990). Vis tik, atlikus tyrimų metaanalizę (Park & Schepp, 2015) nuo 1990 iki 2012 metų, kuri apėmė tiek klasikinius, tiek naujus tyrimus, paaiškėjo, kad suaugę (18 ir vyresni) priklausomų nuo alkoholio tėvų vaikai pasižymi žema savigarba, kaip ir nerimu bendraujant, asmeninėmis problemomis, baime prisirišti ir kt. Tokius rezultatus patvirtina ir vėliau atlikti tyrimai (Omkarappa & Rental, 2019).

Galima matyti, kad vaikų, augusių priklausomose šeimose problemos taip lengvai neišnyksta. Vaikystėje susidūrus su mokymosi ir santykių problemomis, suaugus šios problemos tik dar labiau sustiprėja – kuriami tokie patys disfunkciniai santykiai ir įsitraukiama į vartojimą.

1.2.4 Priklausomų asmenų tėvai

Prieš tai kalbėjome apie žmonas, antras puses ir vaikus, paveiktus artimojo priklausomybės. Dar viena artimųjų dalis, tiesa, sulaukianti mažiau tyrėjų dėmesio – priklausomų asmenų tėvai. Šioje srityje daugiausia nagrinėjama paauglių priklausomybė. Viename tyrime (Fisher et al., 2006), buvo apklausta apie 600 paauglių, kurių amžius siekė nuo 12 iki 17 metų. Paaiškėjo, kad net 55% tėvų, kurių vaikai rūkė cigaretes, 50% tėvų, kurių vaikai vartojo alkoholį bei 47% tėvų, kurių vaikai vartojo

marihuaną, apie tai nežinojo. Taigi, tik apie pusę tėvų žinojo apie paauglio vartojimą. Tėvai susiduria su vaikų alkoholio vartojimo problemomis ne tik paauglystės laikotarpiu, bet ir vaikams išvykus mokytis į universitetą (Earle & LaBrie, 2016). Taigi, tėvams gali tekti ilgai kovoti su vaikų alkoholio problemomis.

Usher, Jackson ir O'brien (2007) tyrime buvo bandyta gilintis į tai, ką patiria tėvai, kurių paaugliai yra priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų. Išnagrinėjus interviu paaiškėjo 8 pagrindinės temos: 1) susidūrimas su melavimu, apgaulės ir įtarinėjimai; 2) sunkumai, nustatinėjant ribas; 3) tvarkymasis su pasekmėmis; 4) gyvenimas su kaltinimais ir gėdos jausmu; 5) bandymai išlaikyti vaiką saugų; 6) gedėjimas to prarasto vaiko, koks jis buvo iki priklausomybės; 7) gyvenimas su kalte; 8) savęs apsaugojimo pasirinkimas. Rezultatai parodo, kad tėvai susiduria su sunkumais, bandydami išspręsti problemą ir yra palikti beveik vieni, bandydami susidoroti su tokio elgesio pasekmėmis. Tad nuolatos ieško atsakymų į kylančius klausimus. Kitame interviu (Choate, 2011) gauti rezultatai parodė, kad tėvams reikėjo 2 metų, jog iki galo suprastų, kad jų paauglys vaikas turėjo rimtą priklausomybę nuo psichoaktyvių medžiagų. Taip pat dažnai paaugliai turėjo problemų mokykloje: pamokų praleidinėjimas, prastėjantys pažymiai. Mokyklos vadovybės sprendimai vaikus laikinai pašalinti arba išmesti iš mokyklos nebuvo veiksmingi – kaip tik teikė daugiau laisvės vartoti. Ko pasekoje, stiprėjant priklausomybei, tėvai vis labiau bijojo dėl savo vaiko – kad šiam kažkas nutiks arba net mirs. Tėvai taip pat jautėsi bejėgiai, susidūrę su kitomis problemomis šeimoje – komunikacijos problemos, kito vaiko atitolimas bei santykių su sutuoktiniu problemos. Choate (2015) atliko interviu su priklausomų nuo narkotikų paauglių tėvais. Paaiškėjo, kad didžiąjai daliai tėvų reikimas tapo įprastu būdu aiškintis santykius, kuriuose dominavo pyktis. Tėvai pabrėžė jaučiantys stresą, kontrolės praradimą, negalintys susikalbėti su vaikais. Nemaža dalis tėvų jautė neatpažįstantys savo vaikų, kuriems didžiausią įtaką daro nauji draugai. Tuo tarpu vaikai dėl susiklosčiusios situacijos buvo linkę kaltinti tėvus. Didžioji dalis tėvų, analizuodami susiklosčiusią situaciją pripažino, kad anksčiau ir patys turėjo problemų dėl alkoholio vartojimo. Tokie tyrimai parodo, kad tėvams sunku suprasti, kas vyksta su jų vaikais, jiems dažnai trūksta informacijos be to jų emocinė būklė suprastėja – baimė, bejėgystė, kaltė ir gėda, dažni tokių tėvų išgyvenami jausmai.

Vis aktualesnė tema, kalbant apie tėvus ir jų priklausomus vaikus tampa priklausomybė nuo interneto. Pavyzdžiui, viename tyrime (Xiuqin et al., 2010), paaugliai, kurie buvo priklausomi nuo interneto, vertino savo tėvų elgesį. Minėti paaugliai vertino abiejų tėvų auklėjimą, kaip stokojantį emocinės šilumos, pernelyg didelį kišimąsi į paauglių gyvenimą, atstūmimą bei, kas buvo būdinga tik motinoms, baudžiančio elgesio naudojimą. Kitame tyrime (Yao, He, Ko & Pang, 2014) daugiau nei du tūkstančiai studentų vertino tėvų elgesį bei savivertę, visa tai siejant su priklausomybe nuo Interneto. Rasti skirtumai tarp tėvų ir motinų elgesio. Didesnė rizika tapti priklausomu nuo Interneto buvo nustatyta vaikams, kuriuos atstūmė vienas iš tėvų arba kurie buvo pernelyg globojami savo tėvo.

Taip pat, dalis tyrimų (van der Eijnden, Spijkerman, Vermulst, Rooij & Engels, 2010; Zhu, Zhang, Chengfu & Bao, 2015) rodo, kad teigiamas ryšys tarp vaikų ir jų tėvų sumažina priklausomybės atsiradimo tikimybę nuo interneto, nes turint gerus santykius, vaikams nereikia naudoti Interneto kaip ryšio kompensavimo priemonės. Taigi, priklausomybė nuo interneto rodo, jog nesant sveiko ryšio tarp vaikų ir tėvų, padidėja tikimybė, kad vaikas įsitrauks į internetinį gyvenimą.

Apibendrinus galima pastebėti, jog tėvai, kaip ir kiti artimieji, išgyvena daug neigiamų jausmų, artumo su vaiku praradimą ir bando begalinėmis pastangomis padėti savo vaikui. O tos šeimos, kuriose yra santykių problemų, yra labiau linkusios susidurti su vaikų priklausomybėmis.

1.3 Priklausomų nuo alkoholio asmenų brolių / seserų santykiai

1.3.1 Brolio ir sesers ryšio svarba

Brolių ir seserų santykių tyrinėjimas yra įdomus ir traukia tyrėjus savo unikalios prigimtimi – šis ryšys yra ilgai trunkantis, nesavanoriškai pasirinktas, į kurį įeina stiprus troškimas konkuruoti ir artumas (Fortuna, Roisman, Haydon, Groh & Holland, 2011). Santykiai su broliais ir seserimis gali būti suskirstyti ir į stadijas, kuriose atsiveria intensyvių emocijų puokštė – pavydas, pyktis, gobšumas, meilė ir geranoriškumas (Stadnicka – Dmitriew, Maciejewska – Sobczak & Skrzypek, 2014). Visos šios emocijos gali pasirodyti bet kuriuo gyvenimo momentu, skirtingu intensyvumu. Tad įprastas įsitikinimas, jog broliams / seserims bręstant konfliktų mažėja, o santykiai gerėja, ne visada yra teisingas (Boyle & Duncan, 2018). Kitaip tariant, broliai ir seserys yra susieti visam gyvenimui ir balansuoja tarp įvairių emocijų bei palaikymo ir varžymosi. Be to, brolių ir seserų ryšys yra veikiamas ir tokių veiksnių kaip lytis, amžius, gimimo eiliškumas (Feinberg, Solmeyer & McHale, 2012). Vertinant brolių ir seserų santykius per lyties prizmę, seserų ryšys yra vertinamas kaip pats artimiausias, lyginant su brolių ar mišriu (brolio ir sesers), tuo tarpu brolių ryšys yra vertinamas kaip labiausiai konfliktiškas (Kim, McHale, Osgood & Crouter, 2006). Pereinant prie gimimo eiliškumo ir amžiaus, dar psichologijos klasikas A. Adleris (1978, cit. iš Bagdonas, Greblikienė ir Kaniavienė, 1996) teigė, kad gimimo eiliškumas turi svarbos. Vyresnėlis, vidurinis ir jauniausias vaikas – visi jie turės tam tikrus skirtingus asmenybės bruožus, vaidmenis šeimoje ir funkcijas. Žinoma, vyresnėlis (-ėlė) dažniausiai bus kaip modelis jaunesniesiems (-iosioms) broliams ir seserims, kurie iš jo ar jos mokysis elgesio, bendravimo ir t.t. Tad įdomu – kaip tiksliai broliai ir seserys veikia vienas kitą?

Didelis tyrėjų dėmesys, analizuojant brolių ir seserų santykius, yra skiriamas vaikystės ir paauglystės laikotarpiams (Rechhia & Witwit, 2017; Long, et al., 2018; Francka, Lindell & Campione – Barr, 2019). Kas yra žinoma? Pavyzdžiui tai, jog geri brolių ir seserų santykiai vaikystėje yra siejami su dalijimusi, bendradarbiavimu bei empatija (Pike & Oliver, 2017), kitaip, prosocialiu elgesiu, kas vėliau turi įtakos paauglystėje santykių su bendraamžiais užmezgimui ir palaikymui, o

konfliktai, yra siejami su problemomis mokykloje, patyčiomis ar net psichoaktyvių medžiagų vartojimu (McHale, Updegraff & Whiteman, 2012). Geri santykiai tarp brolių ir seserų gali lemti ir pasitenkinimą išvaizda (Francka et al., 2019). Pavyzdžiui, teigiama brolių / seserų santykių kokybė buvo siejama su didesniu pasitenkinimu savo išvaizda paauglystėje, o neigiama – su mažesniu pasitenkinimu. Taigi, brolių ir seserų santykių kokybė prisideda prie gebėjimo kurti kontaktą su kitais žmonėmis, esančiais už šeimos sistemos ribų, didina pasitikėjimą savimi. Deja, jei brolių ir seserų santykiai yra prasti, tuomet tai gali vesti prie įvairių vaiko ar paauglio elgesio problemų, nepasitenkinimo savo išvaizda ir mokymosi sunkumų.

Socialiniais ryšiais besidomintys tyrėjai rodo susidomėjimą ir suaugusių brolių bei seserų santykių tema. Pavyzdžiui, tirdami jų santykių kokybę (Burbidge & Minnes, 2014), žiūrėdami, kaip keičiasi brolių ir seserų santykiai per gyvenimą, tarkime pereinant iš vieno raidos tarpsnio į kitą, pavyzdžiui į ankstyvąją suaugystę (Hamwey, Rolan, Jensen & Whiteman, 2018) ir t.t. Tačiau kyla klausimas – kuo konkrečiai yra svarbūs brolių ir seserų santykiai? Nustatyta, kad brolių ir seserų ryšys gali turėti ir teigiamų, ir neigiamų aspektų. Pavyzdžiui, jei broliai ir seserys internalizuoja savo tarpusavio santykius kaip gerus, tai leidžia puoselėti saugų emocinį vystymąsi bei kuria sveiką pasitikėjimą savimi, priešingu atveju tai kuria žemą pasitikėjimą savimi ir žaloja asmenybės vystymąsi (Stadnicka – Dmitriew et al., 2014). Kiti tyrimai rodo, kad pozityvūs brolių ir seserų santykiai paauglystėje turėjo įtakos didesniajam pasitikėjimui savimi, akademinėi kompetencijai ir empatijai, kai broliai ir seserys būdavo jaunoje suaugystėje (Conger & Little, 2010). Emocinė parama, kurią broliai ir seserys teikia vieni kitiems – yra viena reikšmingiausių jų funkcijų tarpusavio bendravime. Žinoma ir tai, kad santykiai su broliais ir seserimis gali paveikti net tokias sritis, kaip mūsų pačių vaikų auginimas ar tai, koks artimas yra ryšys su antra puse (Stadnicka – Dmitriew, Maciejewska – Sobczak & Skrzypek, 2014). Broliai ir seserys gali turėti įtakos ir renkantis profesiją. Goodman, Hurwitz, Smith ir Fox (2015) nustatė, jog jaunesni vaikai šeimoje, linkę pasirinkti panašias profesijas, kaip ir jų vyresni (-ios) broliai / seserys. Ypač, jeigu broliai / seserys yra tos pačios lyties ir panašių akademinų gabumų. Tyrėjų dėmesio sulaukia ir vyresnio amžiaus brolių / seserų santykiai, pavyzdžiui, jiems esant vidutinio bei senyvo amžiaus (Jensen, Nielson & Yorgason, 2019; Langer & Love, 2019). Viename tokių tyrimų (Stocker et al., 2020) buvo apklausta beveik 600 asmenų (vidutinis amžius 65 metai). Nustatyta, jog vyresni tyrimo dalyviai pasižymėjo aukštesniais šilumos skalės ir žemesniais konfliktų skalės įverčiais su broliais / seserimis. Aukštesni šilumos skalės įverčiai tarp brolių ir seserų sieti su žemu vienišumo jausmu, o aukštesni konfliktų įverčiai – su patiriamais nerimo bei depresijos simptomais.

Apibendrinus, brolių ir seserų ryšys yra vienas ilgiausiai trunkančių ryšių asmens gyvenime, kurį, be abejo, lydi tiek lengvi, tiek sunkūs etapai. Bet kuriuo atveju, brolių ir seserų ryšys yra svarbus individo gyvenime, kaip jo laimės atspindys.

1.3.2 Ryšys su broliu / seserimi ligos atveju

Daugelis tyrimų, kalbant apie brolius ir seseris, koncentruojasi į santykių kokybę, kai vienas iš jų turi psichologinių sunkumų, serga: autizmo spektro sutrikimais (McHale, Updegraff & Feinberg, 2016; Moss, Eirinaki, Savage & Howlin, 2019), šizofrenija (Smith & Greenberg, 2007; Graves, Marsack-Topolewski & Shapiro, 2020) ar kt. Tokio pobūdžio tyrimai atskleidžia naudingos informacijos. Pavyzdžiui, klasikiniame tyrime (Cicirelli, 1989) asmenys buvo apklausiami apie jų santykius su broliu ar seserimi bei matuotas jų depresijos lygis. Šis tyrimas parodė, kad jei brolis ar sesuo suvokia tarpusavio artumą su seserimi (būtent seserimi, ne broliu), tuomet tai siejasi su mažesniu depresijos indeksu. Įdomu ir tai, kad tai kaip moterys suvokė konfliktus ir abejingumą santykiuose su savo seserimis, siejasi su didesniu depresijos indeksu. Feinberg su kolegomis (2012) tyrimu parodė, kad vieno (-os) iš brolių / seserų elgesio sunkumai buvo siejami su kito (-os) brolio / sesers depresija. Svarbu ir tai, kad brolių ir seserų santykių kokybė svarbi ne tik dabartinei psichologinei būklei. Tai vienas iš svarbiausių žmogaus psichinės sveikatos būklę jam būnant senu nuspėjančių veiksnių (Waldinger, Vaillant & Orav, 2007). Taigi, suaugusių brolių ir seserų santykiai turi įtakos ne tik socialiniams ryšiams, išsilavinimui, bet ir psichologinei gerovei.

Atlikta tyrimų (Meaden, Stoner & Angell, 2010) metaanalizė (12 straipsnių, 423 asmenys nuo 3 iki 18 metų) pateikė įdomius rezultatus. Vieni rezultatai suteikia informacijos apie tai, kad kai kurie (-ios) broliai ir seserys yra veikiami pozityviai, kai turi brolį ar seserį, sergantį (-čią) autizmo spektro sutrikimu ar bent jau nenustatoma neigiamos įtakos. Teigiami aspektai, augant su negalią turinčiu (-ia) broliu / seserimi, būtų: padidėjusi tolerancija, išaugusi empatija, didesnė branda, pasitikėjimas savimi, pareigingumas bei labiau vertinama sveikata ir kognityviniai gebėjimai, palyginus su tais, kurių šeimoje nėra negalią turinčių brolių / seserų (Begum & Blacher, 2011). Kiti tyrimai (Meaden et al., 2010) atskleidžia, kad broliai ir seserys patiria neigiamas pasekmes: būdingas žemas prosocialaus elgesio lygis, padidėjęs problemų internalizavimo ir eksternalizavimo elgesys, vienišumo jausmas bei socialinių įgūdžių įgijimo vėlavimas. Taip pat, palyginus vaikus, kurių broliai ir seserys turėjo intelekto negalią su tais, kurių broliai ir seserys jų neturėjo, paaiškėjo, kad pirmieji turėjo daugiau emocinių problemų (Petalas, Hastings, Nash, Lloyd & Dowey, 2009). Moss su kolegomis (2019) nusprendė apklausti ne vaikus ar paauglius, o suaugusius asmenis, kurių brolis / sesuo serga autizmu. Net 77% apklaustųjų nurodė teigiamus tokios patirties aspektus (tapo labiau tolerantiškais, rūpestingesniais) ir tik 14% pateikė vien neigiamus aspektus. Dažniausi minėti sunkumai: elgesio problemos, šeimos santykių bei socialinio gyvenimo sutrikdymas. Begum ir Blacher (2011) rado ryšį tarp brolių / seserų santykių ir lyties, vienam jų turint intelekto negalią. Pavyzdžiui, kai brolis / sesuo turėjo intelekto negalią, santykiai buvo šiltesni tarp tos pačios lyties vaikų, šiuo atveju seserų, negu

tarp brolių arba priešingos lyties brolių / seserų. Tyrimai pateikia nevienareikšmes išvadas. Aišku viena – didžioji dalis apklaustųjų, kurių brolis / sesuo turi negalią, nurodo daugiau teigiamų aspektų, kurie atsveria patiriamus sunkumus.

Kita sunki situacija – kai brolis ar sesuo serga lėtine liga. Atlikus tyrimų metaanalizę (Knecht, Hellmers & Jun, 2015), kuri apėmė daugelį skirtingų lėtinių ligų, tokių, kaip vėžys, astma, diabetas, Dauno sindromas ir pan., išskirtos 6 kategorijos: emocinės patirtys, somatiniai nusiskundimai, raidos patirtys, šeimos patirtys, kasdienio gyvenimo patirtys (brolio ar sesers ligos kontekste). Kiekvieną jų aptarsime truputį plačiau. 1) Emocinės patirtys – internalizavimas arba eksternalizavimas. Nemažai vaikų internalizuoja elgesį. Kadangi didžioji dalis dėmesio yra skiriama sergančiam (-iai) broliui ar seseriai, tai tokie vaikai lieka šešėlyje, susitelkia į save. Jie jaučiasi esą nesvarbūs, palikti ir vieniši. Kiti elgiasi eksternalizuotai. Tokie vaikai pavydi savo sergančiam (-iai) broliui ar seseriai aplinkinių dėmesio bei pyksta. 2) Somatiniai nusiskundimai. Nemaža dalis apima miego sutrikimus, valgymo problemas (nuo prasto apetito iki persivalgymo). Tų vaikų, kurių brolis ar sesuo serga vėžiu, susirūpinimas savo sveikata ypač išauga. 3) Raidos patirtys. Tokie vaikai pasižymi brandumu, savarankiškumu. Jų savivertė svyruoja nuo žemos iki aukštos. 4) Šeimos patirtys. Vaikai praleidžia nemažai galimybių, pavyzdžiui, žaidimus su sergančiu (-ia) broliu ar seserimi. Daugiausia jie prisiima besirūpinančiojo vaidmenį ir lieka namuose. Keičiasi ir komunikacija – daugiau susitelkiama ties esama situacija, o ne ties kiekvieno individualiais poreikiais. 5) Kasdienio gyvenimo patirtys. Vaikai daugiau įsitraukia į namų ruošą, vieni nenori eiti į mokyklą ir palikti sergančio (-ios) brolio ar sesers, prastai mokosi, o kiti kaip tik išugdo gebėjimą koncentruotis. Nemaža dalis atsitraukia nuo bendraamžių ar / ir nuo savo brolio ar sesers. 6) Patirtys sergančio (-ios) brolio ar sesers kontekste. Vaikai dažnai aktyviai įsitraukia į sergančio (-ios) brolio ar sesers gyvenimą, juo / ja rūpinasi. Tarpama tarsi motyvatoriais, norinčiais skleisti pozityvą.

Gan, Lum, Wakefield, Nandakumar ir Fardell (2017) atliko literatūros analizę, kuri apėmė virš 20 straipsnių. Buvo analizuojami vaikų, augančių su lėtinėmis ligomis sergančiais (-iomis) broliais / seserimis, pasiekimai mokykloje. Paaiškėjo, jog didelė dalis vaikų susiduria su sunkumais mokykloje, rečiau dalyvauja mokyklinėse veiklose. Nemaža dalis vaikų išgyveno simptomus, būdingus potrauminiam streso sutrikimui: stiprios emocijos; nuolatinės, įkyrios mintys, kurios gali kelti sunkumų susitelkiant mokykloje ir atliekant namų darbų užduotis. Vaikai taip pat jautėsi kalti dėl bendravimo su draugais, kai jų brolis / sesuo sirgo. Tačiau kai kurie vaikai išreiškė ir teigiamus aspektus. Pavyzdžiui, padidėjusią savivertę, brandą, palyginus su bendraamžiais bei draugų paramą. Taigi, kaip ir nagrinėjant ryšius tarp negalios ir brolių / seserų santykių, vaikai, turintys lėtine liga sergantį (-čią) brolių / seserį, išgyvena tiek teigiamas, tiek neigiamas patirtis.

1.3.3 Ryšys su broliu / seserimi, esant šeimos krizei

Broliai / seserys susiduria su rimtais sunkumais, kai negali atsiremti į tėvus arba jų netenka visiškai. Pavyzdžiui, kuomet vyresnysis (-ė) brolis ar sesuo turi auginti jaunesnį (-ę) brolių ar seserį. Viename tyrime (Denby & Ayala, 2013) suaugę asmenys turėjo paaiškinti savo motyvą auginti jaunesnį (-ę) brolių ar seserį. Pagrindinės dažniausios 3 priežastys buvo: vaikų tarnybos paėmė jaunesnį (-ę) brolių ar seserį ir perkėlė pas vyresnį (-ę) brolių ar seserį; tėvai paprašė pasirūpinti broliu ar seserimi (savanoriškai) arba pats vyresnysis brolis ar vyresnė sesuo pasisiūlė, nes nenorėjo matyti jaunėlio vaikų namuose. Taip pat aptikta, kad suaugę broliai ir seserys yra labiau linkę įvaikinti savo jaunesnį (-ę) brolių ar seserį, kai jam ar jai yra reikalingi specialieji poreikiai (pvz., lėtinė liga ar fizinė negalia, emocinis / elgesio sutrikimas, mokymosi sunkumai). Tokie rezultatai parodo, kad nors broliai ir seserys patiria įvairių sunkumų, gyvendami su sergančiu (-ia) broliu ar seserimi, tačiau atėjus laikui jie yra pasiruošę užimti tėvų vaidmenį. Kas vyksta tarp brolių / seserų, kai jie netenka vieno arba abiejų tėvų? Apklausus vidutinio arba vyresnio amžiaus tiriamuosius gauti įvairūs rezultatai (Greif & Wooley, 2015). Dalis brolių / seserų vis dar sprendžia santykių klausimą, kiti jaučia sustiprėjusį tarpusavio ryšį, o kitų brolių / seserų santykiai tik dar labiau pablogėjo. Jeigu santykiai prieš tėvų mirtį buvo geri, tai didelė tikimybė, jog jie tokie išliks ir netekus tėvų (Greif & Wooley, 2015).

Broliams ir seserims dažnai tenka susidurti ir su kita problema – smurtu šeimoje. Teicher ir Vitaliano (2011) atliktas tyrimas parodė, jog vaikai susiduria su depresijos, nerimo, disociacijos bei somatiniais simptomais bei pykčio ir priešiško jausmais, matant smurtą prieš šeimos narius. Šie išgyvenimai ypač ryškius, kai smurtaujama prieš brolių / seserį. Galime suprasti, kad vieno iš brolių / seserų patiriama skriauda stipriai paveikia kitą brolių / seserį. Kadangi šis ryšys yra toks svarbus, broliai ir seserys stengiasi rasti būdų, kurie padėtų atstoti tėvų nepriežiūrą. Vienas pagrindinių būdų kovoje su smurtu – rūpinimasis vienas kitu. Iš vienos pusės, rūpinimasis broliu / seserimi atrodo narsi našta ir apsunkina galimybę pasirūpinti savo poreikiais, tačiau iš kitos pusės tai įgalina vaikus ir stiprina savęs suvokimą (Callagan, Alexander, Sixsmith & Fellin, 2016). Dažnai dėl smurto šeimoje ir nepriežiūros vaikus tenka atimti iš tėvų ir perleisti globai. Tokioje padėtyje atsidūrę broliai / seserys gali palengvinti baimės, netekties, sumaišties ir nerimo jausmus, susijusius su atsiskyrimu nuo tėvų (McCormick, 2010). Kai kurie vaikai, susidūrę su smurtu šeimoje, pradeda agresyviai elgtis su broliu / seserimi ar net pradeda vartoti psichoaktyvias medžiagas (Ingram, Espelage, Davis & Merrin, 2020). Nors smurtą patyrę broliai / seserys dažniau renkasi padėti vieni kitiems, tačiau kartais agresyvų elgesį pradeda taikyti ir vieni prieš kitus.

Galiausiai – tėvų skyrybos. Čia svarbų vaidmenį atlieka tėvų konfliktas (Poortman & Voorpostel, 2009). Kuo šeimoje yra aukštesnio lygio konfliktas, tuo broliai ir seserys iš tokių šeimų pasižymi žemesne santykių kokybe, palaiko retesnę kontaktą bei patiria daugiau konfliktų nei broliai

ir seserys, kilę iš retai konfliktuojančių šeimų. Kai yra kalbama apie brolių ir seserų santykių kokybę, tėvų skyrybų įtaka priklauso nuo tėvų konflikto lygio. Tėvų skyrybos turi mažą poveikį tose šeimose, kuriose konflikto lygis yra žemas. Įdomu tai, kad skyrybos kaip tik pagerina brolių ir seserų santykių kokybę, aukšto konflikto lygio šeimose. Tokius rezultatus galima paaiškinti tuo, kad broliai ir seserys, kurie buvo artimi ir iki skyrybų, linkę tapti dar artimesni po skyrybų. Tuo tarpu neigiamų santykių intensyvumas didės, jei anksčiau santykiai buvo įtempti (Shumaker, Miller, Ortiz & Deutch, 2011). Brolių / seserų ryšio svarbą skyrybų metu analizavo ir kiti autoriai (Jacobs, Sillars, 2012). Tyrimas parodė, jog brolio / sesers prieinamumas, draugystė bei palaikymas padėjo vaikams geriau prisitaikyti prie tėvų skyrybų. Vaikai lengviau išgyveno stresą keliančią patirtį, o jų nuostata į skyrybas tapo švelnesne. Rūpestingi (-os) broliai / seserys gebėjo parodyti, jog jie tebėra šeima, o juos vienijanti patirtis stiprina jų santykį. Toks ryšys veikė kaip atsvara tėvų palaikymui. Tokie tyrimų rezultatai liudija, kad brolių ir seserų ryšys po skyrybų priklausys ir nuo to, kokio tvirtumo šis ryšys buvo prieš tai bei nuo tėvų elgesio.

Apibendrinant, krizinės arba sudėtingos situacijos, leidžia broliams bei seserims pasitikrinti santykių tvirtumą. Bet koku atveju, dauguma iš to pasiima daugiau naudos nei žalos.

1.3.4 Alkoholio ir narkotikų poveikis brolių / seserų santykiams

Kaip jau minėta – alkoholiu piktnaudžiaujančio asmens ir jo brolio / sesers santykiai yra mažai tirti. Daugiausia dėmesio yra skiriama išsiaiškinti, kokią įtaką paauglio alkoholio vartojimui turi vyresnio (-ės) brolio / sesers alkoholio vartojimo įpročiai (Low, Short & Snyder, 2012; Whiteman, Jensen, Mustillo & Maggs, 2016). Kartais priklausomų brolių / seserų santykiai nėra pagrindinis tyrimų objektas, tačiau suteikia naudingos informacijos. Pavyzdžiui, Choate (2015) tyrė su kokiais sunkumais susiduria priklausomų nuo narkotikų paauglių tėvai. Šiame darbe tėvai pasidalijo, kaip į priklausomo vaiko ligą reagavo ne tik jie, bet ir kiti vaikai. Jie jautėsi tarsi būtų netekę savo brolio / sesers, išgyveno kaltę (jeigu prasitardavo apie netinkamą brolio / sesers elgesį), norėjo atsitraukti. Kaip rodo interviu, broliai ir seserys išgyvena panašius sunkumus, nepaisant priklausomybės tipo.

Vienas iš retų darbų, nagrinėjantis brolių / seserų santykius ir savijautą, kai vienas iš jų yra priklausomas nuo alkoholio, yra Howard ir kolegų (2010) straipsnis. Jame atlikta interviu analizė su nuo psichoaktyvių medžiagų priklausomų asmenų seserimis. Nors apklaustos vos septynios moterys, tačiau jų išgyvenimai yra labai svarbūs tyrinėjant šį klausimą. Pagrindinės interviu metu išskirtos temos: neigiami jausmai (pavyzdžiui, kaltė neapsaugojus brolio nuo vartojimo, gėda ir nusivylimas brolio elgesiu), viltis (tikima, kad brolis pradės sveikti); šeimos sistemos disfunkcija (nerūpėjimas tėvams, savivertės problemos dėl šeimoje patirtų išgyvenimų, ribų išlaikymo sunkumai, noras kontroliuoti). Tyrimas parodė, kad brolių ir seserų santykiai, kai vienas iš jų yra priklausomas, yra

labai komplikuoti. Vienų santykiai nutrūksta negrįžtamai, kiti atsiriboja, o likę tikisi geriausio ir palaiko savo priklausomus brolius. Šiame tyrime atkreiptas dėmesys į priklausomų asmenų seserų psichologinę būklę. Jos turėjo tvarkytis su nuolat kylančiais neigiamais jausmais, savivertės problemomis, pažvelgti į visoje šeimoje egzistuojančias problemas ir išmokti rūpintis savimi. Tiriant studentų emocinę būklę, turint alkoholiu arba narkotikais piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį, nustatyta, jog sesės buvo labiau paveiktos psichologiškai nei broliai (Smith-Genthôsa, Logue, Low & Hendrick, 2017). Moterys dažniau jautė pyktį, nerimą, skausmą dėl to jog jų brolis / sesuo piktnaudžiavo alkoholiu arba vartojo narkotikus. Be to, moterys, kitaip nei vyrai, mažiau palankiai žiūrėjo į psichoaktyvias medžiagas bei jas vartojo rečiau. Kitame tyrime (Kamdar, 2015) buvo nagrinėjami priklausomų asmenų brolių / seserų nerimo, vienišumo bei savivertės lygiai. Nors statistiškai reikšmingų skirtumų pagal lytį ir nebuvo rasta, tačiau aptikta, kad mažiau nerimo ir vienišumo patyrė bei didesne saviverte pasižymėjo tie, kurie tiki, kad patys kontroliuoja savo gyvenimą, o ne tą daro kiti.

Nors kalbant apie priklausomybę, broliai ir seserys yra mažai tiriami, tačiau jie, kaip ir priklausomo asmens tėvai, vaikai yra paveikiami artimojo priklausomybės. Jų elgesys, kuris būdingas netiesiogiai priklausomiems asmenims, parodo, kaip svarbu gilintis ir geriau suprasti jų psichologinę savijautą.

XXX

Kaip parodė literatūros analizė, priklausomo nuo alkoholio asmens liga paveikia ir jo artimuosius, ne tik jį patį. Tad nemažai tyrėjų dėmesio yra skiriama tokių asmenų žmonoms, vaikams bei tėvams tirti. Rezultatai rodo, kad daugelis jų tampa netiesiogiai priklausomais ir pasižymi žema saviverte (Stanley, 2004; Knecht et al., 2015; Sharma et al., 2016), patiria daug nerimo (Dawson et al., 2007; Askian et al., 2016; Callinan et al., 2019; Omkarappa & Rentala, 2019), neigiamų emocijų (Usher et al., 2007; Sharma et al., 2016), turi bendravimo sunkumų (Haverfield et al., 2016; Ravindran et al., 2018). Priklausomų nuo alkoholio asmenų artimieji sulaukia dėmesio, tačiau reikia pripažinti, kad tokių asmenų broliai ir seserys yra pamiršti, tyrimų stokojama. Vos vienas kitas tyrimas yra skirtas gilintis į asmenų, turinčių priklausomą brolių / seserį, psichologinius aspektus (Howard et al., 2010; Kamdar, 2015). Jie, kaip ir kiti šeimos nariai, taip pat susiduria su priklausomybės pasekmėmis ir vienaip ar kitaip yra paveikti artimojo ligos. Brolių ir seserų ryšys yra unikalus ir turintis nemažai įtakos gyvenime. Tačiau daugiausia dėmesio šioje srityje yra skiriama tiems, kurių brolis ar sesuo serga lėtine ar neurologinė liga. Galima tik kelti prielaidas su kokiomis problemomis susiduria priklausomų asmenų broliai / seserys. Šiuo darbu norėtu atkreipti dėmesį į problemų dėl alkoholio vartojimo turinčių asmenų brolių ir seserų psichologinę savijautą.

1.4 Tyrimo tikslai ir uždaviniai

Mūsų tyrimo tikslas yra atskleisti problemų dėl alkoholio vartojimo turinčių asmenų brolių ir seserų psichologinę savijautą. Šiame darbe psichologine savijauta vadiname subjektyvų savo funkcionavimo suvokimą, kuris apima tiek pozityvius, tiek ir probleminius to funkcionavimo aspektus (Kaliatkaitė, 2015).

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti brolių ir seserų santykių ypatumus, kai vienas jų piktnaudžiauja alkoholiu.
2. Atskleisti asmens savigarbos bei psichologinės gerovės sąsajas su brolio / sesers piktnaudžiavimu alkoholiu.
3. Atskleisti brolių ir seserų, kurių vienas piktnaudžiauja alkoholiu, tarpusavio santykių ypatumus, priklausomai nuo lyties bei gimimo eiliškumo.
4. Atskleisti piktnaudžiaujančio (-ios) alkoholiu brolio / sesers šeiminės padėties sąsajas su tarpusavio santykiais su broliu / seserimi.
5. Atskleisti piktnaudžiaujančio (-ios) alkoholiu brolio / sesers gydymosi nuo priklausomybės sąsajas su tarpusavio santykiais su broliu / seserimi.
6. Nustatyti brolių ir seserų santykius prognozuojančius veiksnius.

2. TYRIMO METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 119 asmenų, kurie patenka į jaunų suaugusių (18 – 35 metai) amžiaus intervalą. Vidutinis visų tyrime dalyvavusių asmenų amžius – 24,34 metai (SD = 3,40). Imties atranka buvo atsitiktinė. Pirmiausia, tyrime dalyvavo tie, kurie atitiko sekančius kriterijus:

- Tiriamojo amžius yra 18 – 35 metai;
- Tiriamasis turi brolių / seserį, kurio (-ios) amžius yra 18 – 35 metai;

Kadangi lygintos 2 grupės (1 – oji grupė – brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu ir 2 – oji grupė – brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja), buvo svarbu, kad dalis tyrimo dalyvių turėtų brolių ar seserį, kuris (-i) turi problemų dėl alkoholio vartojimo (tam nustatyti formulavome klausimus, remdamiesi priklausomybės nuo alkoholio vertinimo kriterijais). Pirmoje grupėje buvo 26 tyrimo dalyviai. Vidutinis jų amžius – 25,46 (SD = 4,99). Antroje grupėje – 93 tyrimo dalyviai. Vidutinis jų amžius – 24,02 (SD = 2,75). Tokie dideli grupių imties skirtumai kyla dėl to, kad populiacijoje yra daug mažiau asmenų, turinčių brolių / seserį, kuris (-i) piktnaudžiauja alkoholiu nei tų, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja.

1 lentelėje pateikiamas minėtų grupių sociodemografinių charakteristikų palyginimas. Iš lentelėje nurodytų duomenų matyti, kad abeiose grupėse yra daugiau moterų, nevedusių, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą tiriamųjų, kurie yra jaunesni vaikai šeimoje. Įdomu tai, kad alkoholi rečiau vartoja tie tiriamieji, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu. Taip pat, pateikiame ir problemų dėl alkoholio vartojimo turinčių asmenų (tyrimo dalyvių broliai / seserys) sociodemografines charakteristikas, kurios yra pristatomos 2 lentelėje. Vidutinis alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų amžius – 29 metai (SD = 5,15).

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių sociodemografinės charakteristikos.*

Charakteristikos	Turintys alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį		Neturintys alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers	
	N	Proc	N	Proc.
Lytis				
Moteris	22	84,6	75	80,6
Vyras	4	15,4	18	19,4

1 – os lentelės tęsinys

Gimimo eiliškumas

Jaunesnis (-esnė)	17	65,4	62	66,7
Vyresnis (-esnė)	9	34,6	31	33,3

Išsilavinimas

Vidurinis	7	26,9	25	26,9
Aukštasis neuniversitetinis	4	15,4	16	17,2
Aukštasis universitetinis	13	50,0	51	54,8
Kita	2	7,7	1	1,1

Šeiminė padėtis

Susituokęs (-usi)	6	23,1	13	14,0
Nevedęs (-usi)	12	46,2	56	60,2
Išsiskykęs (-usi)	1	3,8	2	2,2
Vienišas (-a)	7	26,9	22	23,7

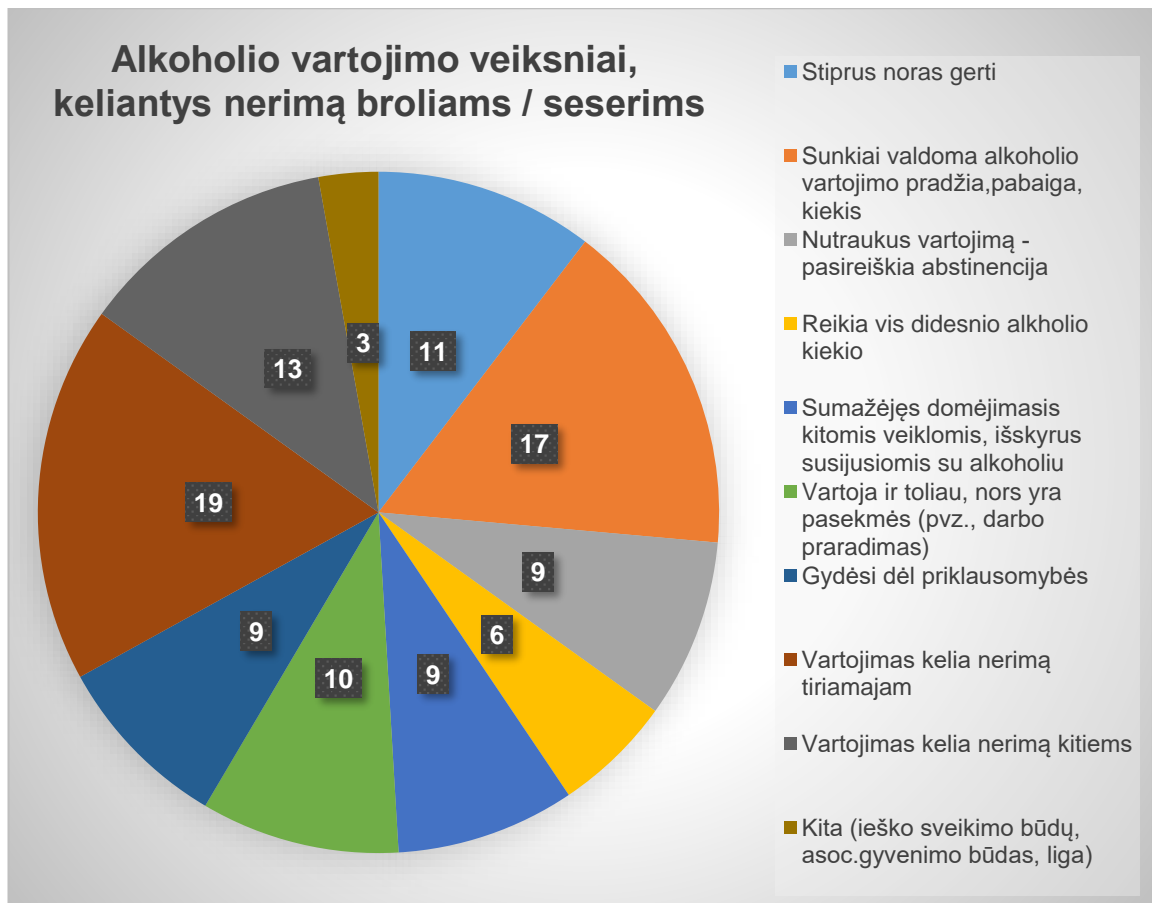
Alkoholio vartojimo dažnis

Kartą per mėnesį ar rečiau	10	38,5	25	26,9
2 - 4 kartus per mėnesį	10	38,5	47	50,5
2 – 3 kartus per savaitę	-	-	11	11,8
4 ar daugiau kartų per savaitę	-	-	-	-
Nevartoju visai	6	23	10	11

2 lentelė. *Problemų dėl alkoholio vartojimo turinčių asmenų sociodemografinės charakteristikos.*

Charakteristikos	N = 26	Proc.
Lytis		
Moteris	7	26,9
Vyras	19	73,1
Gimimo eiliškumas		
Jaunesnis (-esnė)	13	50,0
Vyresnis (-esnė)	13	50,0
Išsilavinimas		
Vidurinis	12	46,2
Aukštasis neuniversitetinis	5	19,2
Aukštasis universitetinis	3	11,5
Kita	6	23,1
Šeiminė padėtis		
Susituokęs (-usi)	7	26,9
Nevedęs (-usi)	9	34,6
Išsiskyręs (-usi)	6	23,1
Vienišas (-a)	4	15,4

Siekiant parodyti iš ko tiriamieji sprendė, jog jų brolis / sesuo turi problemų dėl alkoholio vartojimo, pateikiama skritulinė diagrama (1 paveikslas). Joje nurodomi veiksniai (kurie buvo pateikti kaip galimi atsakymo variantai prie klausimo apie brolio / sesers piktnaudžiavimą alkoholiu), kurie tiriamiesiems siejasi su jų brolių / seserų alkoholio vartojimo problemomis. Kaip galima matyti, tiriamieji dažniausiai rinkosi atsakymą, jog jų brolio / sesers alkoholio vartojimas jiems kelia nerimą (19 atsakymų). Antroje vietoje pagal dažnumą atsakymas, kad jų brolis / sesuo sunkiai valdo alkoholio vartojimo pradžią, pabaigą bei kiekį. Rečiausiai rinktasis atsakymas – kita (3 kartai), kuri galėjo įrašyti patys tiriamieji. Tiriamieji įrašė tokius atsakymus: liga; brolis / sesuo gyvena asocialiai, kaip benamis (nedirba, gyvena netvarkingai); brolis / sesuo jau ieško gydymo būdų. Svarbu pabrėžti, jog tiriamieji galėjo rinktis ne vieną atsakymą, ką dauguma ir darė.

1 pav. Brolių / seserų alkoholio vartojimo veiksnių, keliančių nerimą tiriamiesiems, palyginimas pagal atsakymų pasirinkimo kiekį.

2.2 Tyrimo instrumentai

Specialiai šiam tyrimui sukurta anketa (žr. 1 priedą). Anketą sudarė du blokai. Pirmasis skirtas informacijai apie tiriamąjį ir jo brolių / seserį: informaciją apie save (lytis, amžius, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis, išsilavinimas, gimimo eiliškumas) ir brolių / seserį (tokia pati informacija, kaip pateikta prieš tai). Prie šios demografinės informacijos buvo pateikta keletas bendrųjų klausimų, apie santykius su broliu / seserimi. Pavyzdžiui, „Kaip dažnai matote vienas (-a) kitą per šventes arba šeimos susibūrimus?“ arba „Kaip dažnai matotės su broliu / seserimi?“. Šių klausimų į analizę neįtraukėme. Jie buvo tarsi įvadas į toliau anketoje pateiktus klausimus apie brolių / seserį bei *Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyne* pateiktus klausimus.

Antrasis klausimų blokas skirtas brolio / sesers problemoms dėl alkoholio vartojimo atskleisti. Tiriamiesiems buvo pateikti du klausimai, susiję su brolio / sesers alkoholio vartojimu. Pirmasis – „Ar Jūsų brolis / sesuo turi problemų dėl alkoholio vartojimo?“. Antrajame klausime, jei asmuo atsako teigiamai į prieš tai buvusį klausimą, reikia pasirinkti, iš kokių veiksnių tiriamasis nusprendė, kad jo brolis / sesuo turi problemų dėl alkoholio vartojimo. Pavyzdžiui, gydėsi dėl priklausomybės, turi stiprų norą gerti alkoholį ar kitą. Galima pasirinkti tiek atsakymų, kiek tinka bei pridėti savo

variantą. Visi galimi atsakymų variantai pateikti 1 pav. Svarbu paminėti, kad tai yra subjektyvus asmens vertinimas, tačiau jis paremtas kruopščiai atrinktais kriterijais, kurie gali byloti apie priklausomybės buvimą. Galiausiai, asmuo turi atsakyti į klausimą – „Kaip dažnai pats (-i) vartojate alkoholį?“. Šie anketos bloko klausimai suformuluoti remiantis metodikomis, kuriomis vertinama alkoholio vartojimo rizika (Janonienė, Radzevičiūtė, Ivanauskienė ir Veryga, 2016).

Suaugusių brolių / seserų santykių klausimynas (Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ), sukurtas 1995 metais amerikiečių psichologų Stocker, Lanthier ir Furman. Šis instrumentas yra skirtas tirti asmenis nuo jaunos suaugusybės. Klausimynas vertina ne tik asmens elgesio ir jausmų nukreiptų į brolių / seserį suvokimą, bet tuo pačiu ir brolio / sesers elgesį ir jausmus, nukreiptus į respondentą. Pavyzdžiui, „Kaip dažnai brolis / sesuo Jus erzina?“ ir „Kaip dažnai Jūs erzinate brolių / seserį?“.

Klausimynas yra sudarytas iš 81 teiginio, kurie sudaro 14 subskalių: panašumas, artumas, kivirčiai, prierašumas, prieštaravimas, žavėjimasis, varžymasis dėl motinos, emocinė parama, rungtyniavimas, instrumentinė parama, dominavimas, priėmimas, varžymasis dėl tėvo, žinios. Šios subskalės sudaro 3 aukštesnio lygio faktorius / skales: šilumą, konfliktus ir konkurenciją. Kiekvienas teiginys yra vertinamas 5 balų Likerto skale („1“ žymi beveik niekada nepasitaikančią situaciją, o „5“ situaciją, kuri pasikartoja labai dažnai, išskyrus klausimus susijusius su tėvais).

Originalios amerikietiškos skalės patikimumas yra aukštas: visų subskalių Cronbacho α vidurkis yra 0,86 [0,74 – 0,92], o faktorių – 0,93 [0,88 – 0,97] (Stocker, Lanthier & Furman, 1997). Šiame tyrime gautas patikimumas taip pat aukštas – visų subskalių Cronbacho α vidurkis yra lygus 0,84 [0,72 – 0,93], o faktorių – 0,86 [0,80 – 0,95]. Atskirų subskalių ir faktorių patikimumas ir klausimų skaičius pristatomas 3 ir 4 lentelėse. Tik svarbu paminėti, kad dėl mažo kiekio tiriamųjų, kurie turėjo bent vieną iš tėvų, varžymosi dėl tėvo, varžymosi dėl mamos ir konkurencijos skalių patikimumą reikėtų vertinti atsargiai.

Kalbant apie klausimyno validumą, faktorinės analizės, dėl mažo tyrimo dalyvių skaičiaus, atlikti negalėjome. Todėl nuspręsta remtis originalios skalės 3 faktorių modeliu.

Dauguma rezultatų yra skaičiuojami suvidurkinus subskalių ir faktorių įverčius (nuo 1 iki 5). Kuo aukštesnis yra vidurkinis balas, tuo tos dimensijos išraiška yra aukštesnė. Pavyzdžiui, kuo asmuo surenka daugiau emocinės paramos subskalėje, tuo ši dimensija pas jį yra išreikštesnė, t.y – tuo jis ir gauna, ir suteikia daugiau emocinės paramos. Išskyrus konkurencijos konstrukta – rezultatų įverčiai svyruoja nuo 0 (konkurencijos nebuvimo) iki 2 (maksimalios konkurencijos). Šis klausimynas taip pat yra išverstas ir adaptuotas vokiečių, italų, lenkų kalbomis (Heyeres, 2006; Tani, Guarnieri & Ingoglia, 2013; Walęcka-Matyja, 2014).

Gautas raštiškas autorių leidimas klausimyną versti ir naudoti magistrinio darbo tyrimo tikslais. Taikytas 2 vertėjų vertimas iš anglų į lietuvių kalbą ir derintas galutinis vertimas. Taip pat atliktas ir

pilotinis tyrimas (4 tyrimo dalyviai), kurio tikslas buvo pažiūrėti ar visi teiginiai yra suprantami, ar jų nereikia koreguoti.

3 lentelė. *ASRQ* subskalių vidinis suderinamumas ir klausimų skaičius.

Subskalė	Faktorius / didžioji skalė	Klausimų skaičius	Stocker, Lanthier & Furman, (1997)	Šio tyrimo
			Cronbacho α	
Panašumas	Šiluma	4	0,83	0,86
Artumas	Šiluma	6	0,91	0,92
Kivirčiai	Konfliktai	5	0,86	0,83
Prieraišumas	Šiluma	6	0,92	0,93
Prieštaravimas	Konfliktai	6	0,90	0,74
Žavėjimasis	Šiluma	6	0,83	0,85
Varžymasis dėl motinos	Konkurencija	6	0,85	0,83
Emocinė parama	Šiluma	6	0,90	0,92
Rungtyniavimas	Konfliktai	6	0,85	0,82
Instrumentinė parama	Šiluma	6	0,76	0,76
Dominavimas	Konfliktai	6	0,74	0,72
Priėmimas	Šiluma	6	0,88	0,85
Varžymasis dėl tėvo	Konkurencija	6	0,89	0,88
Žinios	Šiluma	6	0,88	0,89

4 lentelė. *ASRQ* faktorių vidinis suderinamumas ir klausimų skaičius.

Faktorius (didžiosios skalės)	Klausimų skaičius	Stocker, Lanthier & Furman, (1997)	Šio tyrimo
		Cronbacho α	
Šiluma	46	0,97	0,95
Konfliktai	23	0,93	0,80
Konkurencija	12	0,88	0,84

Šiame darbe mes tiriamo brolių ir seserų psichologinę savijautą. Psichologinė savijauta – subjektyvus savo funkcionavimo suvokimas, apimantis tiek pozityvius, tiek ir probleminius to funkcionavimo aspektus (Kaliatkaitė, 2015). Pavyzdžiui, subjektyvus pasitenkinimas įvairiomis gyvenimo sritimis (santykiais su šeima, draugais), emocinės būklės rodikliai bei pasitenkinimas savimi – savivertės jausmas. Psichologinei savijautai tirti mes pasirinkome psichologinę gerovę ir savigarbą.

Lietuviškoji psichologinės gerovės skalė (LPGS – S), 2013 metais sukurta Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorijos mokslininkų Kairio, Bagdono, Liniauskaitės ir Pakalniškienės. Instrumentas yra skirtas 16 – 89 metų amžiaus asmenų psichologinės gerovės ypatumams nagrinėti. Skalė yra sudaryta iš 59 teiginių. Kiekvienas teiginys yra vertinamas 5 balų Likerto skale (1 žymi „Tikrai ne“, o 5 yra „Tikrai taip“). Išskyrus tam tikrus teiginius, kurie buvo apgręžti. Pavyzdžiui, 13 teiginys – „Mano gyvenime nėra beveik nieko, kuo galėčiau džiaugtis“, yra neigiamas. Tam, kad aukšti balai rodytų aukštą gerovę, šis teiginys buvo perkoduojamas – „1“ yra perkoduojamas į *Tikrai taip* atsakymą, o „5“ žymi *Tikrai ne*.

Tyrime naudota ne visa skalė, o 4 subskalės, sudarytos iš 32 teiginių. Visos subskalės pasižymi aukštu patikimumu, ko rezultatai yra pateikiami vadove (Kairys ir kt., 2013). Šiame tyrime, subskalės taip pat pasižymi aukštu patikimumu – subskalių Cronbacho α siekia nuo 0,840 iki 0,890. Atskirų skalių patikimumas ir klausimų skaičius pateikiamas 5 lentelėje. Toliau pristatomas trumpas tyrime naudotų subskalių aprašas:

Neigiamo emocingumo – orientuota į neigiamų emocijų išgyvenimą, nuotaikų pokyčius, patiriamą įtampą. Taip pat ši sritis gana stipriai siejasi su neurotiškumu. Pavyzdžiui, „Mano gyvenime nėra beveik nieko, kuo galėčiau džiaugtis“

Pasitenkinimo santykiais su artimaisiais – svarbūs aspektai yra asmens pasitenkinimas santykiais su savo šeima, artimaisiais bei gebėjimas jais pasitikėti. Pavyzdžiui, „Mano šeima yra mano ramstis.“

Pasitenkinimo tarpasmeniniais santykiais – apima ne tik artimus asmenis, bet ir draugus, gebėjimą megzti artimus santykius ir t.t. Pavyzdžiui, „Esu patenkintas (-a) santykiais su draugais.“

Optimizmo – apima ne tik patį optimizmą, bet ir asmens suvokimą, kad jis kontroliuoja save bei dalinai yra vertinamas pačio asmens pasitikėjimas savimi. Pavyzdžiui, „Apie save esu geros nuomonės.“

Rezultatai skaičiuojami suvidurkinus subskalės rezultatus (pirminiai balai, kurie gali svyruoti nuo 1 iki 5). Gautas autorių leidimas skalę naudoti savo magistriniame darbe.

5 lentelė. LPGS – S subskalių vidinis suderinamumas ir klausimų skaičius.

Subskalė	Klausimų skaičius	Kairio ir kolegų (2013)	Šio tyrimo
		Cronbacho α	
Neigiamas emociingumas	8	0,852	0,888
Pasitenkinimas santykiais su artimaisiais	9	0,840	0,859
Pasitenkinimas tarpasmeniniais santykiais	6	0,797	0,840
Optimizmas	9	0,860	0,890

Rosenbergo savigarbos skalė (Rosenberg Self – Esteem Scale, (RSES), 1965). Ši skalė yra išversta į daugelį pasaulio kalbų, tarp jų ir lietuvių, plačiai tebenaudojama ir laisvai prieinama, tad jos naudojimui leidimų nereikia. Lietuviškas vertimas paimtas iš R. Pivorienės knygos (2005) *Paauglys. Šeima. Mokykla: Metodinės rekomendacijos pirminei narkotikų vartojimo prevencijai ir intervencijai mokyklose vykdyti*.

Skalė yra sudaryta iš 10 teiginių, kuriais matuojamas tiek neigiamas, tiek teigiamas savęs vertinimas. Kiekvienas teiginys yra vertinamas 4 balų Likerto skale, kai „1“ yra *Visiškai nesutinku*, o „4“ žymi *Visiškai sutinku*. Teiginiai, kurie yra suformuluoti neigiamai (pavyzdžiui, „Aš linkęs (-usi) galvoti, kad esu nevykėlis (-ė)“), yra perkoduojami taip, kad „1“ žymėtų *Visiškai sutinku*, o „4“ reikštų *Visiškai nesutinku*. Kuo aukštesni yra balai, tuo aukštesnė yra asmens savigarba. Siūloma rezultatus skelti į dvi dalis: žemiau vidurkio (mažiau nei 20 balų) rodo, kad tiriamojo savivertė yra žemesnio lygio, o aukščiau vidurkio (21 ir daugiau) rodo, kad tiriamojo savivertė yra aukštesnio lygio.

Schmitt ir Allik (2005) tyrime, lygintos Rosenbergo savigarbos skalės charakteristikos 53 tautose, 28 skirtingomis kalbomis. Tarp jų buvo ir Lietuva. Cronbacho α mūsų šalyje siekia 0,75, kai bendras įvertis, palyginus visų šalių rezultatus, yra 0,81. Tai rodo, kad patikimumo rodikliai yra aukšti visame pasaulyje. Tuo tarpu, šiame tyrime Cronbacho α yra labai aukšta – net 0,91.

2.3 Tyrimo eiga

Tiriamieji turėjo užpildyti jiems pateiktą anketą, sudarytą iš kelių dalių. Anketos buvo pateikiamos internetine prieiga (www.apklausk.lt). Kvietimas dalyvauti tyrime platintas socialiniuose tinkluose, taip pat buvo bendradarbiaujama su savitarpio pagalbos grupe SAV (Suaugę alkoholikų vaikai). Pirmiausia, tiramiesiems reikėjo užpildyti specialiai šiam tyrimui sukurtą anketą (demografiniai duomenys ir informacija skirta brolio / sesers problemoms dėl alkoholio atskleisti),

kurioje turėjo pateikti atsakymus apie save ir brolių / seserį, apie kurį (-ią) vėliau turėjo užpildyti ir Suaugusių brolių – seserų santykių klausimyną (Stocker et al., 1995). Po minėto klausimyno sekė Lietuviškosios psichologinės gerovės skalės (Kairys ir kt., 2013) atrinktų subskalių teiginiai. Galiausiai, pateikta Rosenbergo savigarbos skalė (Rosenberg, 1965). Pildymas vidutiniškai truko apie 26 minutes. Tiriamieji, turėjo raštu pateikti sutikimą dėl dalyvavimo tyrime. Buvo nurodyta, kad gauti rezultatai bus anonimiški ir naudojami mokymosi darbo tikslais. Taip pat, anketos gale pateikti tyrėjo kontaktai, jei prireikus, tiriamajam reikėtų susisiekti su tyrėju.

Duomenų analizė

Duomenų apdorojimui naudota SPSS programa, 21 versija. Visiems skaičiavimams šiame tyrime buvo naudojami parametriniai kriterijai, o skalės, kurios neatitiko normaliojo skirstinio (*Dominavimo, Varžymosi dėl tėvo* bei *Konkurencijos*) buvo transformuotos. Siekiant palyginti brolių ir seserų santykių ypatumus, savigarbą bei psichologinę gerovę pagal tai ar brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, ar ne naudotas Student t kriterijus dviem nepriklausomoms imtis. Šis kriterijus taip pat taikytas, nustatant brolių ir seserų santykius, kai vienas iš jų piktnaudžiauja alkoholiu, pagal lytį, amžiaus grupes bei priklausomybės gydymąsi. Venfaktorinės dispersinės analizės (ANOVA) kriterijus taikytas lyginant brolių / seserų santykius, kai vienas iš jų piktnaudžiauja alkoholiu, pagal šeimines padėtis. Tiesinės regresijos modelis taikytas siekiant išsiaiškinti, kiek brolio / sesers lytis, amžius, piktnaudžiavimas alkoholiu, savigarba ir psichologinė gerovė prognozuoja brolių / seserų santykius.

3. REZULTATAI

Šiame tyrimu iškėlėme 4 tyrimo uždavinius apie brolių / seserų santykius, atsižvelgiant į alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą, amžių, lytį, šeiminei padėtei bei priklausomybės gydymą. Taip pat iškeltas 1 tyrimo uždavinys, skirtas išsiaiškinti brolių / seserų psichologinę gerovę bei savigarbos lygį, atsižvelgiant į alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą. Galiausiai, iškeltas tyrimo uždavinys, siekiant sužinoti brolių / seserų santykius prognozuojančius veiksnius. Pagal tyrimo uždavinių iškėlimą pateikiami gauti rezultatai.

3.1. Brolių / seserų santykių ypatumai, pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą

Pirmiausia, siekiant daugiau sužinoti apie grupės asmenų, turinčių brolių / seserį, kuris (-i) piktnaudžiauja alkoholiu, ypatumus, nusprendėme šią grupę palyginti su tais, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja. Tam taikytas Student t kriterijus dviem nepriklausomoms imtims. 6 lentelėje yra pateikiamas minėtų grupių palyginimas pagal „Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyno“ subskales, 7 lentelėje – palyginimas pagal to paties klausimyno didžiausias skales – faktorius.

Interpretuojant dviejų subskalių rezultatus – *Varžymosi dėl mamos* ir *Varžymosi dėl tėvo*, reikėtų atkreipti dėmesį į mažesnes tiriamųjų imtis, lyginant su kitais įverčiais. Kai kurie tyrimo dalyviai neturėjo motinos, tėvo arba abiejų, dėl ko negalėjome apskaičiuoti minėtų subskalių įverčių. Tolimesniuose skaičiavimuose, kuriuose bus įtraukiamos šios subskalės, taip pat bus mažiau tiriamųjų. Tad šiuos rezultatus reikėtų vertinti atsargiau dėl mažesnės imties.

Taigi, grįžkime prie rezultatų. Kaip galime matyti iš 6 lentelės, statistiškai reikšmingi rezultatai tarp grupių, pagal brolių ir seserų santykius, rasti trijose iš 14 subskalių: *Panašumo*, *Emocinės paramos* ir *Priėmimo*. Tokie rezultatai rodo, kad asmenys, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, yra mažiau panašūs su savo broliu /seserimi (gyvenimo būdu, bruožais), suteikia ir gauna mažiau emocinės paramos vieni kitiems bei yra linkę mažiau priimti vieni kitų asmenybę, gyvenimo būdą nei tie asmenys, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja.

Kiti rezultatai, nors ir nėra statistiškai reikšmingi, rodo tam tikras statistines tendencijas. Lyginant tiriamuosius pagal *Artumo* bei *Žinių* subskalių įverčius matome, kad turint alkoholiu piktnaudžiaujantį brolių / seserį, galimas polinkis į menkesnį artumą su broliu / seserimi bei mažesnę domėjimąsi vienas kitu, lyginant su tais tyrimo dalyviais, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja.

6 lentelė. Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyno subskalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą.

Subskalės	Brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu (n = 26)	Brolis / sesuo nepiktnaudžiauja alkoholiu (n = 93)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Panašumas	2,36 (0,69)	3,02 (0,87)	-3,58	117	0,001***
Artumas	2,65 (0,91)	3,08 (1,01)	-1,92	117	0,057
Kivirčiai	2,53 (0,74)	2,55 (0,76)	-0,14	117	0,866
Prieraišumas	2,99 (0,96)	3,18 (1,07)	-0,82	117	0,416
Prieštaravimas	2,17 (0,65)	2,16 (0,69)	0,07	117	0,948
Žavėjimasis	3,02 (0,87)	3,31 (0,82)	-1,59	117	0,115
Emocinė parama	2,42 (0,96)	3,04 (1,04)	-2,77	117	0,007**
Rungtyniavimas	1,80 (0,82)	2,00 (0,75)	-1,17	117	0,244
Instrumentinė parama	2,67 (0,75)	2,90 (0,82)	-1,30	117	0,197
Dominavimas	0,24 (0,17)	0,25 (0,15)	-0,29	117	0,772
Varžymasis dėl mamos	0,79 (0,77)	0,65 (0,57)	0,80	23,85	0,433
Varžymasis dėl tėvo	-0,15 (0,37)	-0,18 (0,33)	0,23	60	0,818
Priėmimas	3,03 (0,63)	3,58 (0,76)	-3,39	117	0,001***
Žinios	2,87 (0,86)	3,24 (0,91)	-1,89	117	0,062

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: **p < 0,01, ***p ≤ 0,001.

7 lentelėje pateiktas *Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyno* trijų pagrindinių skalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio brolio / sesers turėjimą. Iš lentelės matome, kad tarp grupių statistiškai reikšmingas skirtumas rastas tik *Šilumos* skalėje. Asmenys, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu yra: mažiau panašūs, labiau nutolę, mažiau prieraišūs, rečiau besizavintys, mažiau priimantys ir žinantys vienas apie kitą bei teikiantys ir gaunantys mažiau emocinės ir instrumentinės paramos nei tiriamieji, kurių broliai / seserys alkoholiu nepiktnaudžiauja.

7 lentelė. Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyno skalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą.

Skalės	Brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu (n = 26)	Brolis / sesuo nepiktnaudžiauja alkoholiu (n = 93)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Šiluma	2,75 (0,69)	3,17 (0,80)	-2,44	117	0,016*
Konfliktai	2,10 (0,58)	2,16 (0,59)	-0,46	117	0,649
Konkurencija	0,50 (0,46)	0,37 (0,38)	1,07	57	0,289

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: *p < 0,05.

3.2. Savigarbos ir psichologinės gerovės ypatumai, pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą

Lyginome *Savigarbos* ir *Psichologinės gerovės* įverčius tarp asmenų, turinčių alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį, ir neturinčių (8 lentelė). Naudotas Student t kriterijus dviem nepriklausomoms imtims. Gauti rezultatai rodo, jog grupės nesiskiria tarpusavyje pagal savigarbos lygį ($t = 0,39$, $df = 117$, $p = 0,699$). Abi pasižymi aukštesniu savigarbos lygiu: turintys alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį ($M = 27,85$, $SD = 5,70$) ir neturintys ($M = 28,35$, $SD = 5,97$). Tuo tarpu, pagal psichologinės gerovės įverčius, rastas tik vienas statistiškai reikšmingas įvertis iš 4: didesniu pasitenkinimu santykiuose su artimaisiais pasižymėjo tie tyrimo dalyviai, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja.

8 lentelė. Lietuviškos psichologinės gerovės skalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers turėjimą.

Skalės	Brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu (n = 26)	Brolis / sesuo nepiktnaudžiauja alkoholiu (n = 93)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Neigiamas emocijųumas	3,14 (0,87)	3,34 (0,97)	-0,91	117	0,364
Optimizmas	3,35 (0,76)	3,60 (0,85)	-1,32	117	0,189
Pasitenkinimas santykiais su artimaisiais	3,45 (0,74)	4,12 (0,73)	-4,09	117	<0,001***
Pasitenkinimas tarpasmeniniais santykiais	3,59 (0,96)	3,65 (0,90)	-0,32	117	0,751

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: ***p < 0,001.

3.3. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers lytį

Toliau lyginome tiriamųjų, kurie turi alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį (n = 26), tarpusavio santykius, pagal brolio / sesers, kuris (-i) piktnaudžiauja alkoholiu, lytį. Tam taikytas Student t kriterijus dviem nepriklausomoms imtims.

Kaip galime matyti iš 9 lentelės (palyginimas pagal „Suaugusių brolių ir seserų santykių klausimyno“ subskales), statistiškai reikšmingas skirtumas rastas tik 1 santykių rodiklyje – *Kivirčiuose*. Įdomu tai, kad kivirčių tarp brolių / seserų buvo daugiau kai alkoholiu piktnaudžiavo moteris.

9 lentelė. *Piktnaudžiaujančių alkoholiu moterų ir vyrų skirtumai pagal santykius su broliais / seserimis.*

Skalės	Vyrai	Moterys	t	df	p
	(n = 19)	(n = 7)			
	M (SD)	M (SD)			
Panašumas	2,37 (0,66)	2,32 (0,83)	-0,15	24	0,881
Artumas	2,63 (0,86)	2,71 (1,10)	0,20	24	0,842
Kivirčiai	2,35 (0,71)	3,03 (0,58)	2,26	24	0,033*
Prieraišumas	3,02 (0,94)	2,90 (1,10)	-0,26	24	0,798
Prieštaravimas	2,17 (0,66)	2,19 (0,69)	0,08	24	0,936
Žavėjimasis	2,94 (0,91)	3,24 (0,75)	0,78	24	0,445
Emocinė parama	2,49 (1,03)	2,21 (0,78)	-0,65	24	0,524
Rungtyniavimas	1,69 (0,85)	2,10 (0,69)	1,12	24	0,275
Instrumentinė parama	2,72 (0,76)	2,52 (0,78)	-0,58	24	0,567
Dominavimas	0,23 (0,17)	0,29 (0,17)	0,90	24	0,377
Varžymasis dėl mamos	0,67 (0,77)	1,17 (0,72)	1,28	18	0,218
Varžymasis dėl tėvo	-0,16 (0,39)	-0,14 (0,38)	0,12	14	0,909
Priėmimas	3,09 (0,67)	2,86 (0,52)	-0,82	24	0,420
Žinios	2,82 (0,94)	2,98 (0,63)	0,39	24	0,697

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: *p < 0,05.

10 lentelėje pateikiami „Suaugusių brolių ir seserų santykių klausimyno“ skalių palyginimai tarp alkoholiu piktnaudžiaujančių vyrų ir moterų. Jokių statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta.

10 lentelė. *Piktnaudžiaujančių alkoholiu moterų ir vyrų skirtumai pagal santykius su broliais / seserimis.*

Skalės	Vyrai (n = 19)	Moterys (n = 7)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Šiluma	2,76 (0,71)	2,72 (0,68)	-0,13	24	0,896
Konfliktai	2,00 (0,56)	2,35 (0,61)	1,38	24	0,182
Konkurencija	0,46 (0,48)	0,58 (0,47)	0,46	12	0,656

3.4. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal tyrimo dalyvių amžiaus grupes

Toliau lyginome tiriamųjų ir jų brolių / seserų santykius, kurie piktnaudžiauja alkoholiu, pagal amžiaus grupes. Išskirtos 2 grupės – už alkoholiu piktnaudžiaujančius (-ias) brolius / seseris jaunesni ir vyresni tiriamieji. Rezultatams apskaičiuoti pasirinktas Student t kriterijus dviem nepriklausomoms imtims.

Kaip galime matyti iš 11 lentelės, statistiškai reikšmingų skirtumų, pagal „Suaugusių brolių ir seserų santykių klausimyno“ subskales, nenustatyta.

11 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių tyrimo dalyvių skirtumai pagal brolių ir seserų santykius.*

Subskalės	Jaunesni (n = 17)	Vyresni (n = 9)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Panašumas	2,29 (0,74)	2,47 (0,62)	0,62	24	0,542
Artumas	2,59 (1,03)	2,78 (0,66)	0,50	24	0,624
Kivirčiai	2,53 (0,73)	2,53 (0,78)	0,01	24	0,990
Prieraišumas	2,92 (1,05)	3,11 (0,83)	0,47	24	0,643
Prieštaravimas	2,29 (0,61)	1,94 (0,70)	-1,32	24	0,201
Žavėjimasis	2,89 (0,95)	3,26 (0,66)	1,03	24	0,313
Emocinė parama	2,35 (1,00)	2,54 (0,91)	0,50	24	0,651
Rungtyniavimas	1,72 (0,74)	1,96 (0,98)	0,73	24	0,475

11 – tos lentelės tęsinys					
Instrumentinė parama	2,51 (0,76)	2,96 (0,69)	1,50	24	0,147
Dominavimas	0,23 (0,19)	0,27 (0,15)	0,60	24	0,556
Varžymasis dėl mamos	0,79 (0,78)	0,81 (0,83)	0,05	18	0,960
Varžymasis dėl tėvo	-0,12 (0,39)	-0,23 (0,35)	-0,52	14	0,610
Priėmimas	2,96 (0,69)	3,15 (0,52)	0,71	24	0,483
Žinios	2,75 (1,00)	3,07 (0,46)	0,90	24	0,377

12 lentelėje pateikti „Suaugusių brolių ir seserų santykių klausimyno“ skalių palyginimai tarp jaunesnių ir vyresnių tiriamųjų. Čia jokių statistiškai reikšmingų skirtumų taip pat nerasta. Tai rodo, kad šiame tyrime brolių ir seserų santykiai nepriklauso nuo to ar tiriamieji yra vyresni ar jaunesni vaikai šeimoje, lyginant su jų broliais / seserimis.

12 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių tiriamosios grupės dalyvių skirtumai pagal brolių ir seserų santykius.*

Skalės	Jaunesni	Vyresni	t	df	p
	(n = 17)	(n = 9)			
	M (SD)	M (SD)			
Šiluma	2,66 (0,77)	2,92 (0,50)	0,91	24	0,372
Konfliktai	2,10 (0,58)	2,10 (0,62)	0,02	24	0,983
Konkurencija	0,51 (0,50)	0,48 (0,40)	-0,08	12	0,940

3.5. Brolių / seserų santykių ypatumai pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio (-ios) brolio / sesers šeiminę padėtį

Toliau domėjomės, ar brolių ir seserų santykiai priklauso nuo piktnaudžiaujančiu alkoholiu asmens šeiminių padėties (n = 26). Tam taikytas vienfaktorinės dispersinės analizės (ANOVA) kriterijus.

Pagal 13 lentelės duomenis matome, kad labiausiai skirtingą gyvenimo būdą rinkosi bei skirtingiau mąstė tie, alkoholiu piktnaudžiaujantys broliai / seserys, kurie buvo išsiskybę, lyginant su susituokusiais ir vienišais. Keliose subskalėse – *Emocinės* bei *Instrumentinės* paramos, *Priėmimo* bei *Žinių*, matoma statistinė tendencija. Tai rodo, kad išsiskybę alkoholiu piktnaudžiaujantys asmenys

gavo ir teikė mažiau emocinio palaikymo, praktinių patarimų iš savo brolių / seserų, mažiau juos priėmė ir buvo priimti dėl savo sumanymų, asmenybės ir mažiau žinojo vieni apie kitus.

13 lentelė. *Brolių ir seserų santykių subskalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio asmens šeiminių padėtį.*

Subskalės	Susituokę (n = 7)	Turi partnerį (-erę) (n = 9)	Išsiskyrę (n = 6)	Vieniši (n = 4)	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Panašumas	2,68 (0,77)	2,39 (0,57)	1,71 (0,37)	2,69 (0,70)	3,30	25	0,039*
Artumas	2,76 (1,11)	2,81 (0,77)	2,06 (0,89)	3,00 (0,76)	1,21	25	0,329
Kivirčiai	2,57 (0,57)	2,58 (0,80)	2,57 (1,07)	2,30 (0,42)	0,139	25	0,935
Prieraišumas	3,02 (1,12)	3,09 (0,82)	2,33 (0,88)	3,67 (0,82)	1,77	25	0,183
Prieštaravimas	2,29 (0,77)	2,11 (0,70)	2,17 (0,66)	2,13 (0,53)	0,09	25	0,964
Žavėjimasis	3,00 (0,84)	2,93 (0,76)	2,72 (1,12)	3,80 (0,42)	1,41	25	0,266
Emocinė parama	2,33 (0,96)	2,67 (0,94)	1,67 (0,72)	3,13 (0,76)	2,60	25	0,079
Rungtyniavimas	2,00 (0,89)	1,60 (0,70)	1,72 (0,62)	2,04 (1,32)	0,43	25	0,731
Instrumentinė parama	2,48 (0,86)	2,98 (0,56)	2,14 (0,63)	3,08 (0,75)	2,40	25	0,092
Dominavimas	0,27 (0,17)	0,28 (0,18)	0,19 (0,20)	0,20 (0,17)	0,44	25	0,729
Varžymasis dėl mamos	1,08 (0,86)	0,36 (0,56)	1,03 (0,82)	0,83 (0,94)	1,24	19	0,328
Varžymasis dėl tėvo	-0,12 (0,44)	-0,22 (0,24)	-0,18 (0,46)	-0,09 (0,30)	0,07	15	0,978
Priėmimas	3,10 (0,58)	3,06 (0,49)	2,56 (0,81)	3,54 (0,32)	2,36	25	0,099
Žinios	2,88 (0,74)	3,26 (0,74)	2,11 (1,02)	3,08 (0,40)	2,75	25	0,067

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: *p < 0,05

Iš 14 lentelės, kurioje lyginamos tos pačios keturios grupės, tik jau pagal „Suaugusių brolių ir seserų santykių klausimyno“ skales, matome, kad tarp grupių nenustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai. Tik *Šilumos* skalėje galime matyti tam tikras tendencijas.

14 lentelė. Brolių ir seserų santykių skalių įverčių palyginimas pagal alkoholiu piktnaudžiaujančio asmens šeiminių padėtį.

Skalės	Susituokę (n = 7)	Turi partnerį (-erę) (n = 9)	Išsiskyre (n = 6)	Vieniši (n = 4)	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Šiluma	2,78 (0,68)	2,90 (0,59)	2,16 (0,72)	3,25 (0,34)	2,81	25	0,063
Konfliktai	2,21 (0,65)	2,08 (0,62)	2,04 (0,68)	2,03 (0,40)	0,11	25	0,953
Konkurencija	0,66 (0,54)	0,42 (0,46)	0,43 (0,44)	0,37 (0,62)	0,26	13	0,856

3.6. Brolių ir seserų santykių ypatumai, pagal tai ar alkoholiu piktnaudžiaujantis (-i) brolis / sesuo gydėsi nuo alkoholio priklausomybės

Toliau palyginome brolių ir seserų santykius pagal tai ar alkoholiu piktnaudžiaujantis (-i) brolis / sesuo gydėsi alkoholio priklausomybę ar ne (n = 26). Taikytas Studento t kriterijus dviem nepriklausomoms imtims.

Iš 15 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad statistiškai reikšmingi rezultatai aptikti vienoje iš keturiolikos subskalių – *Kivirčiuose*. Tai rodo, kad broliai / seserys daugiau pykosi, kritikavo ir nesutiko vienas su kitu, kai alkoholiu piktnaudžiaujantis asmuo gydėsi dėl alkoholio priklausomybės.

15 lentelė. Brolių ir seserų santykių subskalių įverčių palyginimas pagal gydymąsi dėl priklausomybės nuo alkoholio.

Subskalės	Gydėsi (n = 9)	Nesigydė (n = 17)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Panašumas	2,11 (0,65)	2,49 (0,69)	-1,34	24	0,194
Artumas	2,56 (0,83)	2,71 (0,97)	-0,39	24	0,698
Kivirčiai	2,96 (0,66)	2,31 (0,69)	2,34	24	0,029*
Prieraišumas	2,65 (0,85)	3,17 (1,00)	-1,32	24	0,198
Prieštaravimas	2,43 (0,54)	2,04 (0,68)	1,45	24	0,155
Žavėjimasis	2,90 (0,79)	3,09 (0,92)	-0,55	24	0,587
Emocinė parama	2,11 (0,75)	2,58 (1,03)	-1,19	24	0,245
Rungtyniavimas	1,91 (0,74)	1,75 (0,88)	0,47	24	0,640

15 – tos lentelės tęsinys					
Instrumentinė parama	2,43 (0,67)	2,80 (0,78)	-1,20	24	0,242
Dominavimas	0,27 (0,21)	0,23 (0,16)	0,61	24	0,551
Varžymasis dėl mamos	1,19 (0,78)	0,53 (0,67)	2,02	18	0,058
Varžymasis dėl tėvo	-0,05 (0,35)	-0,25 (0,39)	1,11	14	0,285
Priėmimas	3,02 (0,54)	3,03 (0,69)	-0,04	24	0,968
Žinios	2,69 (0,62)	2,96 (0,96)	-0,77	24	0,446

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: * $p < 0,05$.

Palyginus abi grupes pagal klausimyno skales (16 lentelė), statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta.

16 lentelė. *Brolių ir seserų santykių skalių įverčių palyginimas pagal gydymąsi dėl priklausomybės nuo alkoholio.*

Skalės	Gydėsi	Nesigyde	t	df	p
	(n = 9)	(n = 17)			
	M (SD)	M (SD)			
Šiluma	2,56 (0,50)	2,85 (0,76)	-1,05	24	0,306
Konfliktai	2,34 (0,63)	1,97 (0,53)	1,56	24	0,132
Konkurencija	0,57 (0,56)	0,41 (0,31)	0,63	12	0,544

3.7. Brolių / seserų santykių prognoziniai veiksniai

Siekėme išsiaiškinti, ar nuo tam tikrų kintamųjų (brolio / sesers lyties, amžiaus, piktnaudžiavimo alkoholiu, savigarbos bei lietuviškos psichologinės gerovės skalių įverčių) priklauso brolių / seserų santykiai. Tam nustatyti buvo naudotas tiesinės regresijos metodas (su trimis skirtingais „Suaugusių brolių / seserų santykių“ klausimyno skalių įverčiais: *Šiluma*, *Konkurencija* bei *Konfliktais*). Tiesinės regresijos analizės vykdymas buvo atliekamas, atsižvelgiant į Vydo Čekanavičiaus leidinyje „Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose“ (2011) nurodytus etapus.

Pirmiausia tiesinės regresijos modelis taikytas su priklausomu kintamuoju *Šiluma*. Siekiant įvertinti regresorių ryšius su priklausomu kintamuoju, naudota Spearmano koreliacija. Koreliacijos rezultatai pateikiami prieduose (žr. 2 priedą). Kaip galime matyti iš rezultatų, ne visi kintamieji, kuriuos norėjome įtraukti į modelį, koreliuoja su priklausomu kintamuoju *Šiluma*. Tad šių kintamųjų

– *Neigiamas emociingumas, Optimizmas* bei brolio / sesers amžius – į modelį neįtraukėme. Visi kiti regresoriai koreliuoja su priklausomu kintamuoju, o tarpusavyje nėra stiprių koreliacijų, tad juos galima įtraukti į modelį.

Taigi, į regresijos modelį įtraukiami regresoriai: savigarba, pasitenkinimas tarpusavio santykiais, pasitenkinimas santykiais su artimaisiais, brolio / sesers lytis bei brolio / sesers piktnaudžiavimas alkoholiu. Modelis tinkamas ($R^2 = 0,23$, ANOVA $p < 0,001$). Modelyje buvo du statistiškai reikšmingi rezultatai (brolio / sesers lytis, $p = 0,006$ bei santykiai su artimaisiais, $p = 0,001$). Kadangi likę kintamieji nebuvo statistiškai reikšmingi, jie buvo pašalinti iš pradinio modelio.

Pašalinus statistiškai nereikšmingus kintamuosius (piktnaudžiavimas alkoholiu, savigarba bei tarpasmeniniai santykiai), skaičiuotas koreguoto modelio tinkamumas (17 lentelė). Naujo modelio R kvadrato koeficientas lygus 0,23, ANOVA $p < 0,001$, taigi modelis yra tinkamas tolimesnei analizei atlikti. Abu regresoriai, brolio / sesers lytis ($p = 0,004$) bei santykiai su artimaisiais ($p < 0,001$), išliko statistiškai reikšmingais kintamaisiais.

Gauti rezultatai rodo, kad didesnis brolio / sesers pasitenkinimas santykiais su artimaisiais (tėvais, vaikais, jei jų turi), turi įtakos ir šiltesnių santykių su broliu / seserimi buvimui. Taip pat santykių šiltumui įtakos turi ir brolio / sesers lytis (kodavimas: 1 – moteris, 2 – vyras). Tyrimo dalyvių santykiai šiltesni su seserimis.

17 lentelė. *Brolių / seserų santykių (šilumos) prognoziniai veiksniai.*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis Brolių/seserų santykiai (šiluma)		F	p	R^2
	Beta (β)	p			
Brolio/sesers lytis	-0,38	0,004	16,98	<0,001	0,23
Pasitenkinimas santykiais su artimaisiais	0,41	<0,001			

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Toliau tikrinome kintamųjų (brolio / sesers lyties, amžiaus, piktnaudžiavimo alkoholiu, savigarbos bei psichologinės gerovės skalių įverčių) įtaką kitam brolių / seserų santykių faktoriui – konfliktams. Kaip ir prieš tai, pirmiausia skaičiuoti Spearmano koreliacijų koeficientai. Iš lentelėje (žr. 3 priedą) pateiktų duomenų matome, jog konfliktai koreliuoja tik su savigarbos įverčiu. Tad į tiesinės regresijos modelį įtraukiame tik šį kintamąjį.

18 lentelėje pateikiami gauto modelio rezultatai. Toks modelis nėra tinkamas dėl per mažų rodiklių dydžių ($R^2 = 0,03$, ANOVA $p = 0,046$). Pabandžius apskaičiuoti modelį, į jį įtraukiant ir statistiškai nereikšmingus įverčius, modelio patikimumą nurodantys įverčiai vis tiek buvo per maži. Taigi, kintamųjų įtakos brolių / seserų konfliktams apskaičiuoti nepavyko.

18 lentelė. *Brolių / seserų santykių (konfliktų) prognoziniai veiksniai.*

Nepriklausomas kintamasis	Priklausomas kintamasis Brolių/seserų santykiai (konfliktai)		F	p	R^2
	Beta (β)	p			
Savigarba	-0,02	0,046	4,06	0,046	0,03

Galiausiai tikrinome kintamųjų (brolio / sesers lyties, amžiaus, piktnaudžiavimo alkoholiu, savigarbos bei psichologinės gerovės skalių įverčių) įtaką su paskutiniu brolių / seserų santykių faktoriumi – konkurencija. Kaip ir prieš tai, pirmiausia skaičiuoti Spearmano koreliacijų koeficientai. Lentelėje (žr. 4 priedą) pateikiami jų koeficientai. Konkurencijos kintamasis nekoreliuoja nei su vienu kitu nepriklausomu kintamuoju. Taigi, skaičiuoti tiesinės regresijos modelio su šiuo priklausomu kintamuoju nėra prasmės.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Aptarimą norime pradėti nuo brolių ir seserų santykių ypatumų, kai vienas iš brolių / seserų piktnaudžiauja alkoholiu, pagal santykių artumą. Kadangi brolių / seserų santykiai, kai vienas iš jų piktnaudžiauja alkoholiu, yra mažai tirti, rezultatus bandysime paaiškinti remdamiesi kitomis brolių / seserų grupėmis, kurios susiduria su panašiais, kriziniais, išgyvenimais. Pavyzdžiui, brolių ir seserų santykiais, kai vienas jų turi intelekto sutrikimą. Rezultatai rodo (Doody, Hastings, O'Neill & Grey, 2010), kad tarp brolių ir seserų, kurių vienas turi intelekto negalią, bendravimas yra mažiau artimas ir šiltas. Tačiau tai susiję su negalios stiprumu, t.y., kuo negalia labiau išreikšta, tuo bendravimas mažiau artimas. Atliktos tyrimų metaanalizės (Heller & Arnold, 2010) patvirtina, kad dauguma asmenų vis tik yra linkę turėti artimą ryšį su raidos sutrikimais sergančiu (-ia) broliu / seserimi, kuris gerėja bėgant metams. Mūsų apklausoje dalyvavo tik jauni suaugę, kitos amžiaus grupės netirtos, kas galėtų paaiškinti neatitikimą su minėtos metaanalizės išvadomis. Tačiau yra tyrimų, kurie įtraukia ir daugiau krizinių išgyvenimų. Pavyzdžiui, kitame tyrime (Voorpostel, van del Lippe & Flap, 2012) buvo nagrinėti brolių ir seserų santykiai, kuomet jie išgyveno neigiamus gyvenimo įvykius (skyrības, fizinę negalią, psichologines problemas, finansines ar teisines problemas, prievartą bei priklausomybę). Rezultatai parodė, kad praityje neigiamus gyvenimo įvykius išgyvenę asmenys turėjo mažiau aktyvų, mažiau palaikantį, labiau įtemptą ir konfliktišką santykį su savo broliais ir seserimis. Taigi, tyrimai, kurie įtraukia ne tik brolio / sesers su negalia turėjimą, bet ir kitas krizines situacijas, tarp jų ir priklausomybę, rodo, kad tokie asmenys turi mažiau teigiamą santykį su broliu / seserimi. Tai paaiškintų ir rezultatus gautus šiame tyrime – tie broliai ir seserys, kurių vienas piktnaudžiauja alkoholiu, pasižymėjo mažesniais šilumos skalės balais (mažiau priimantis bei emociškai paremiantis tarpusavio santykis ir menkesnis panašumas) nei tiriamieji, kurių brolis / sesuo nepiktnaudžiavo alkoholiu. Be to, beveik visų tarpusavio santykių klausimyno subskalių ir skalių įvertiniai tų asmenų, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu buvo mažesni nei tų, kurių brolis / sesuo nepiktnaudžiauja alkoholiu, nors rezultatai ir nebuvo statistiškai reikšmingi. Tai rodo, kad brolių ir seserų santykiai priklauso nuo vieno jų piktnaudžiavimo alkoholiu.

Kalbant apie brolių ir seserų santykių ypatumus, tyrimai (Rittenour, Myers & Brann, 2007) rodo, kad meili, švelni komunikacija (su tuo susiję verbaliniai išsireiškimai, direktyvūs neverbaliniai gestai bei socialiai palaikantis elgesys), yra būdingi tarp tų brolių / seserų, kurių santykiai yra tvirtesni. Tokia švelni komunikacija yra viena iš emocinės komunikacijos, o taip pat ir emocinės paramos, kurią matavome šiame tyrime, sudedamųjų dalių. Mūsų tyrime emocinės paramos daugiau gavo ir suteikė tie broliai / seserys, kurių tarpe nebuvo piktnaudžiuojama alkoholiu. Šiuos rezultatus galime paaiškinti, remiantis alkoholiu piktnaudžiuojančių asmenų šeimos funkcionavimo tyrimais (Cudak, 2015). Tokios šeimos pasižymi konfliktais, emociiniu abejingumu ir net socialinių bei

emocinių ryšių tarp šeimos narių žlugimu. Taip pat tokiose šeimose trūksta abipusiškumo – įsiklausymo vienas į kitą, sprendimo priėmimo abiejų sutarimu. Taigi, šeimose, kuriose yra piktnaudžiaujama alkoholiu, trūksta tiek gaunamos, tiek suteikiamos emocinės paramos. Suprastėjusius santykius padeda suprasti ir alkoholiu piktnaudžiaujančių brolių / seserų interviu analizė. Dalis tiriamųjų pastebi, kad brolio / sesers piktnaudžiavimas alkoholiu juos atvedė į suprastėjusius santykius (Incerti, Henderson – Wilson & Dunn, 2015): atsirado nepasitikėjimas, paslaptys, nevirtis, nuvertinimas. Esant įtemptam santykiui tarp brolių / seserų, emocinė parama mažėja. Taigi, piktnaudžiavimas alkoholiu atneša sumaišties ir sukelia iššūkių ne tik alkoholiu piktnaudžiaujantiems asmenims, bet ir jų artimiesiems, kas mažina pasitenkinimą santykiais.

Toliau tiriamieji, turintys alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį, ir jų neturintys, lyginti pagal savigarbos ir psichologinės gerovės įverčius. Pirmiausia turime pripažinti, kad jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių, matavus savigarbos aspektą, nebuvo rasta. Abi grupės pasižymėjo aukštesniu nei vidutiniu savigarbos lygiu. Aukšta savigarba tyrimuose yra siejama su aukšta psichologine gerove, pasitenkinimu santuoka ir artimais santykiais, mokslu, darbine padėtimi (Orth & Robins, 2014). Mūsų tyrime gauti psichologinės gerovės įverčiai (*Neigiamas emocingumas, Pasitenkinimas tarpasmeniniais santykiais, Pasitenkinimas santykiais su artimaisiais ir Optimizmas*) yra gana aukšti – siekia daugiau nei vidurkis. Tik pagal vieną iš jų – pasitenkinimą santykiais su artimaisiais, tarp grupių buvo rasti reikšmingi skirtumai. Pasitenkinimas santykiais su artimais žmonėmis buvo aukštesnis tarp asmenų, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja. Kadangi kai kurie anksčiau minėti aspektai (pasitenkinimas mokslu bei darbine padėtimi) mūsų tyrime nebuvo nagrinėti, galime tik numanyti, kad šie veiksniai galbūt atsveria santykių problemas su alkoholiu piktnaudžiaujančiu (-ia) broliu / seserimi. Dėl ko galimi gana aukšti psichologinės gerovės įverčiai. Tyrimai liudija, kad priklausomų asmenų artimieji patiria nemažai neigiamų išgyvenimų, tokių kaip nerimas, pyktis, kaltė, kurie yra susiję su jų artimojo priklausomybe (Askian et al., 2016). Tad galime kelti prielaidą, jog brolio / sesers priklausomybė gali kelti mažesnę pasitenkinimą santykiais su artimaisiais, net jei santykis yra prastesnis tik su vartojančiu broliu / seserimi. Kadangi vertindami santykį su artimaisiais jie kartu vertina ir santykį su alkoholiu piktnaudžiaujančiu broliu / seserimi.

Galimas ir kitas aiškinimas. Waite, Shanahan, Calkins, Keane ir O'Brien (2011) atliko tyrimą su 9 – 18 metų jaunimu, kuriame bandė nustatyti ar brolių / seserų santykių šiluma moderavo santykį tarp depresijos simptomų bei neigiamų gyvenimo įvykių. Tokie neigiami įvykiai galėjo būti asmeniniai, pavyzdžiui, artimo draugo praradimas; arba paliečiantys visą šeimą, pavyzdžiui, tėvų skyrybos. Gauti rezultatai atskleidė, jog brolių / seserų santykių šiluma veikė kaip apsauginis veiksnys, kai neigiami įvykiai buvo susiję su visa šeima, o ne paliečiantys tik vieną asmenį. Kaip žinome, priklausomybė irgi paveikia visą šeimą. Kaip parodė minėtas tyrimas, šilti brolių / seserų santykiai, esant sudėtingoms situacijoms, tarp jų ir priklausomybei, gali veikti apsaugančiai. Mūsų

tyrime šilti santykiai galėtų veikti apsaugančiai, kalbant apie savigarbą ir psichologinę gerovę. Dar vienas svarbus aspektas – mūsų anketą pildę asmenys negyveno kartu su savo broliu / seserimi. Dalis jų, greičiausiai, gyvena atskirai jau ne vienerius metus. Dažniausiai, kalbant apie netiesioginės priklausomybės poveikį, minimi kartu su priklausomu asmeniu gyvenantys šeimos nariai (Samuel et al., 2014). Priklausomas asmuo sukelia chaosą kasdieniame gyvenime, sujaukia šeimos funkcionavimą. Artimųjų, gyvenančių kartu su priklausomu asmeniu, psichologinė savijauta paveikiama labiausiai. Jie kiekvieną dieną susiduria su ligos poveikiu, todėl priklausomybė vadinama šeimos liga. Tai irgi galėtų paaiškinti, kodėl mūsų tyrime psichologinės gerovės įverčiai tarp asmenų, turinčių alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį ir neturinčių buvo panašūs.

Toliau lyginome brolių ir seserų santykių ypatumus pagal buvimą vyresniu arba jaunesniu nei brolis / sesuo. Analizuojant literatūrą, dažnai randamas toks ryšys – jaunesni asmenys savo santykius su broliais / seserimis yra linkę vertinti prasčiau, o vyresni – santykius vertina palankiau ir šeimą prioretizuoja labiau nei jaunesni broliai ir seserys (Volkom, Guerguis & Kramer, 2017). Tokį santykį bandoma aiškinti per evoliucinės psichologijos prizmę. Tai reiškia, kad istoriškai pirmagimiai buvo labiau vertinami dėl jų didžiausios reprodukcinės reikšmės. Tai skatino konkurenciją tarp brolių ir seserų. Kadangi iš vyresnėlių buvo daugiausia tikimasi, kalbant apie šeimos pratęsimą ir išlaikymą, jie ir patys šeimą vertino labiau nei jų jaunesni broliai ir seserys. Mūsų tyrime gimimo eiliškumas neturėjo tokios reikšmės. Tai, ko gero, galima aiškinti tuo, kad čia prisideda dar vienas svarbus veiksnys – brolio / sesers piktnaudžiavimas alkoholiu. Turime pripažinti, kad rezultatai šioje srityje yra nevienareikšmiški. Kai kurie tyrimai daugiau skirtumų randa tarp viduriniųjų ir vyresnių / jaunesnių brolių ir seserų (Salmon, 2003), neišskirdami vyresnių ir jaunesnių. Kiti priešingai (Wu, Kim, Nagata & Kim, 2018), neranda statistiškai reikšmingų skirtumų tarp brolių ir seserų santykių bei gimimo eiliškumo. Taigi, vienareikšmiško atsakymo apie brolių ir seserų santykius bei jų gimimo eiliškumą nėra.

Nagrinėjant šeimines padėtis ir santykius su artimaisiais, taip pat gaunami nevienareikšmiai rezultatai. Literatūros apžvalgoje pateikiama, kad vienu atveju būtent susituokę asmenys yra linkę daugiau bendrauti su savo šeimos nariais, draugais ar kaimynais, o kitu atveju – vieniši, o tai gali turėti įtakos ir geresnei santykių kokybei (Sarkisian & Gerstel, 2016). Mūsų tyrime statistiškai reikšmingi skirtumai, lyginant šeimines padėtis ir santykius tarp brolių seserų, rasti tik vienoje – *Panašumų*, subskalėje. Alkoholiu piktnaudžiaujantys išsiskyrę asmenys skyrėsi nuo susituokusių, antrą pusę turinčių ir vienišų, taip pat alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų. Prastesni išsiskyrusių asmenų santykiai su broliais / seserimis, lyginant su kitomis grupėmis, matomi ir pagal kitų subskalių įverčius, nors šie skirtumai ir nebuvo statistiškai reikšmingi. Siekiant paaiškinti tokius rezultatus, vėl remsimės tyrimais, nagrinėjančiais alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų ir jų šeimos narių santykius. Nustatoma, kad išsiskyrę asmenys patiria daugiau psichikos sveikatos problemų, kas apsunkina

bendravimą su artimaisiais (Bracke, Colman, Symoens & Praag, 2010). Tiek priklausomybė nuo alkoholio, tiek piktnaudžiavimas alkoholiu kelia pavojų visų šeimos narių psichikos sveikatai, tarp jų broliams bei seserims. Pasekmės jaučiamos ilgą laiką, pavyzdžiui, net nutraukus santuoką. Asmenų psichikos sveikatos analizė po skyrybų parodė, kad su psichikos sveikata susijusios problemos sunkiau sprendėsi tarp porų, kuriose buvo piktnaudžiaujama alkoholiu, lyginant su tomis, kuriose piktnaudžiavimo nebuvo (Rognmo, Torvik, Idstad & Tambs, 2013). Tai leidžia teigti, kad tiek skyrybos, tiek piktnaudžiavimas alkoholiu gali sukelti ilgą laiką trunkančių psichikos sveikatos problemų. Šios problemos gali paveikti ir santykius su kitais asmenimis: artimaisiais, draugais, kolegomis.

Pereikime prie piktnaudžiavimo alkoholiu ir lyties sąsajų. Tyrimai, kuriuose analizuojama agresija ir piktnaudžiavimas alkoholiu, rodo, kad alkoholio pavartoję vyrai, kitaip nei moterys, yra labiau linkę į fizinę agresiją. Moterys dažniau linksta prie verbalinės agresijos (Testa & Derrick, 2014; Björkqvist, 2019). Tuo remiantis galima aiškinti ir šiame tyrime gautus rezultatus. Daugiau kivirčų tarp brolių / seserų kilo, kai alkoholiu piktnaudžiavo moteris. Šiame tyrime kivirčiai, prie kurių apibūdinimo priskiriami pykčiai, kritika ir nesutarimai, gali būti priskiriami ir prie verbalinės agresijos. Tyrimai liudija, jog alkoholiu piktnaudžiaujančios moterys, greičiau nei vyrai, susiduria su alkoholio vartojimo pasekmėmis, patiria daugiau emocinių ir elgesio problemų, bei rečiau kreipiasi pagalbos ir įsitraukia į gydymą (Greenfield, Back, Lawson & Brady, 2010). Be to, moterys dažniau vartoja alkoholį dėl patiriamos įtampos ir neigiamų emocijų. Visa tai gali moteris skatinti dažniau įsitraukti į konfliktus, o tuo pačiu ir dažniau vartoti alkoholį, kaip būdą kovai su stresinėmis situacijomis. Nolen – Hoeksema & Hilt (2006), apžvelgdami literatūrą šiuo klausimu, atkreipia dėmesį į kai kuriuose tyrimuose randamus moterų ir vyrų alkoholio vartojimo bei vartojimo pasekmių skirtumus. Pastebima, kad alkoholiu piktnaudžiaujančios moterys patiria daugiau problemų, susijusių su pykčiais tarp sutuoktinių, draugų bei šeimos narių. Tai paremia ir šiame tyrime gautus rezultatus, jog dažnesni kivirčiai tarp brolių / seserų nustatyti, kai alkoholiu piktnaudžiavo moteris.

Tyrėme brolių / seserų santykius tarp tų, kurie gydėsi priklausomybę ir nesigydė. Gauti rezultatai rodo, jog dažnesni brolių / seserų kivirčiai buvo tarp tų, kurie gydėsi priklausomybę. Tai galima aiškinti remiantis netiesiogine priklausomybe, kuri būdinga priklausomo asmens artimiesiems (Vederhus, Kristensen, & Timko, 2019). Tyrimai liudija, kad siekiant pagerinti santykius, reikalingas ne tik priklausomo asmens sveikimas ir pastangos, bet to paties tikimasi ir iš artimųjų (Ahmad-Abadi et al., 2017). Tai padeda pasiekti efektyvesnių rezultatų gydymo procese, ypač tarp porų. Pavyzdžiui, į gydymo procesą įtraukus ne tik priklausomą asmenį, bet ir jo sutuoktinę (-į), padidėja tikimybė, kad pacientas negrįš prie vartojimo. Taip pat pastebimas santykių funkcionavimo pagerėjimas (O'Farrell & Clements, 2012). Problema ta, kad artimieji neretai laikosi pozicijos, jog vienintelė problema šeimoje yra jų artimasis ir jo priklausomybė, o jie patys su tuo susijusių problemų nepatiria. Tyrimai

liudija, kad nepakankamas artimųjų priklausomybės ligos supratimas bei tuo atžvilgiu išreiškiamos neigiamos emocijos blogina santykius su priklausomu asmeniu bei didina artimojo atkryčio riziką (Atadokht, Hajloo, Karimi, & Narimani, 2015). Nustatyta, kad šeimos sistemoje kyla sumaištis, kai vienas šeimos narys pradeda piktnaudžiauti alkoholiu. Artimieji, paveikti šios sumaišties, neretai nežino kaip tinkamai elgtis. Nuolatos trunkantis nepasitikėjimo demonstravimas, kontroliavimas, priekaištai ir pan., gali skatinti priklausomą asmenį toliau vartoti, o esant sveikime – net ir grįžti prie ankstesnio vartojimo (Csiernik & Rowe, 2010; Shumway, Schonian, Bradshaw & Hayes, 2017). Kadangi šeima yra suvokiama kaip sistema, vieno jos nario pokyčiai paveikia ir kitus šeimos narius (Zielinski, 2019). Žinoma, tokie pokyčiai gali būti tiek teigiami, tiek neigiami. Pasikeitęs artimojo bendravimas jam sveikstant, jo autonomijos stiprėjimas, gali kelti erzulį artimiesiems, dėl ko galimai kyla daugiau kivirčų.

Galiausiai, mūsų tyrime nustatyta, jog didesnę brolių / seserų santykių šilumą prognozuoja lytis (kai tiriamasis (-oji) turi seserį) bei pasitenkinimas santykiais su artimaisiais. Lyties svarbą galima aiškinti jau klasikiniiais tapusių tyrimų duomenimis (Martin, Anderson, Burant & Weber, 1997). Nustatyta, kad moterys yra mažiau linkusios priekaištauti ir naudoti verbalinę agresiją bendraudamos su broliais / seserimis, palyginti su vyrais. Be to, moterys yra labiau patenkintos santykių su broliais / seserimis kokybe. Žvelgiant iš biologinės pusės, moterys apskritai yra jautresnės emociniams signalams, išreiškia didesnę socialinį susidomėjimą bei labiau linkusios padėti nei vyrai (Christov – Moore et al., 2014). Tam įtakos turi asmenybės bruožai. Tyrimų (Costa, Terracciano & McCrae, 2001; Lippa, 2008) išvados rodo, jog moterys pasižymi aukštesniais socialumo, šilumos, atvirumo jausmams, sutarumo balais, palyginti su vyrais. Visi šie bruožai yra svarbūs santykių kūrimui bei palaikymui. Be to, nagrinėjant tradicinius vyrų ir moterų vaidmenis pastebima, jog moterys, labiau nei vyrai, yra linkusios rūpintis šeima (vaikais, tėvais) (Gere & Helwig, 2012; Grigoryeva, 2017). Visa tai rodo, kad moterys labiau linksta kurti emocinį ryšį su kitais, tarp jų ir su savo broliais / seserimis.

Tyrimai rodo, kad santykiais su broliais ir seserimis svarbūs ir ryšiams su kitais artimais žmonėmis – vaikais, sutuoktiniu (Stadnicka – Dmitriew, Maciejewska – Sobczak & Skrzypek, 2014). Kitaip tariant, jei asmuo turi artimą ir gerą ryšį su savo broliu / seserimi, tuomet tikėtina, kad ir jo santykis su kitais šeimos nariais bus taip pat geras. Kadangi broliai / seserys vieni iš kitų mokosi prosocialaus elgesio. Tuo pačiu, santykiai su kitais šeimos nariais (pavyzdžiui, tėvais), lemia ir santykius tarp brolių / seserų (Cox, 2010). Jeigu tėvai konfliktuoja, dažnesni nesutarimai aptinkami ir tarp vaikų. Taigi, gali būti, kad mūsų tyrime nustatytas didesnis pasitenkinimas santykiais su kitais šeimos nariais, ne tik broliais / seserimis, atsivėrė kartais ir ne tokius gerus brolių / seserų santykius. Tuo, matyt, galima paaiškinti, kodėl toks faktorius, kaip piktnaudžiavimas alkoholiu, galėjo ir neprognozuoti brolių / seserų santykių šilumo.

Apibendrinant mūsų tyrimo rezultatus galima teigti, kad piktnaudžiavimas alkoholiu turi neigiamos įtakos brolių ir seserų santykiams. Remiantis rezultatais galime kelti prielaidą, jog priklausomų nuo alkoholio asmenų broliai / seserys dažnai nesupranta priklausomybių gydymo esmės ir pačios ligos. Apie tai liudija mūsų tyrime gauti rezultatai, kad santykiai su priklausomybę besigydžiusiais (-iomis) broliais / seserimis, yra prastesni, nei su tais, kurie piktnaudžiauja alkoholiu, nors ir nesigydė dėl priklausomybės. Tą patvirtina tarp jų kylantys dažnesni kivirčiai palyginus su dėl priklausomybės nesigydžiusiais asmenimis. Tokius rezultatus galime aiškinti priklausomybę besigydžiusių šeimos narių išgyvenimais. Jie jaučia pyktį ar net gėdą, kad jų šeimos narys yra priklausomas ir gydosi. Tą patvirtina ir kiti priklausomus šeimos narius tiriantys autoriai (Kaliatkaitė ir kt., 2010; Daley, 2013; Rusnakova, 2014).

Norėtume akcentuoti šio tyrimo praktinę reikšmę. Mūsų gauti rezultatai liudija, kad vieno asmens šeimoje piktnaudžiavimas alkoholiu paveikia ne tik artimiausius asmenis (tėvus, vyrą / žmoną ar vaikus), bet ir jų brolius / seseris. Priklausomų nuo alkoholio asmenų broliai / seserys, kaip ir kiti artimieji, turi padidintą riziką psichologinėms bei psichikos sveikatos problemoms. Todėl, tiek rūpinantis visuomenės psichikos sveikata, tiek konsultuojant ar gydant priklausomus nuo alkoholio asmenis, nereikia pamiršti ir šios grupės. Tinkama bei laiku suteikta psichologinė parama bei pagalba ne tik išsaugos bei sustiprins šių asmenų psichikos sveikatą, bet tuo pačiu padės ir priklausomybę besigydančiam ar jau nuo jos sveikstančiam šeimos nariui.

Norime paminėti ir šio tyrimo ribotumus. Pirmiausia, šiame tyrime dalyvavo mažai asmenų, turinčių alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čią) brolių / seserį (26 asmenys). Siekiant to išvengti tolimesniuose tyrimuose, reikėtų tirti ne tik jaunos suaugusius, bet ir vyresnius asmenis. Taip pat įtraukti ne tik alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų artimuosius, bet ir vartojančių narkotikus, turinčius problemų su lošimais, kompiuteriniais žaidimais ir pan. Kadangi tyrime buvo per mažai tiriamųjų ir negalėjome atlikti faktorinės analizės, teko remtis „Suaugusių brolių / seserų santykių klausimyno“ autorių siūlomą originaliu 3 faktorių modeliu. Galbūt, surinkus daugiau tiriamųjų, modelis būtų buvęs kitoks. Turime pripažinti, kad ir kiti veiksniai, neįtraukti į tyrimą, galėtų turėti įtakos brolių ir seserų tarpusavio santykiams. Ateities tyrimuose reikėtų išsiaiškinti, ar tiriamieji turėjo alkoholiu piktnaudžiaujantį (-čius) tėvą / tėvus; kokia tiriamųjų ir jų brolių / seserų sveikatos būklė; ar tiriamieji, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, dėl šios problemos ieškojo ir gavo pagalbą sau; ar alkoholio priklausomybę gydęsi asmenys šiuo metu vartoja alkoholį ar ne. Visa tai padėtų geriau suprasti santykius su priklausomybę besigydžiusiais artimaisiais.

Vis tik, atsižvelgiant į šiuos ribotumus, galime teigti, kad rezultatai yra patikimi ir atskleidžia naujos informacijos apie tiriamuosius, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, ypatumus.

IŠVADOS

1. Asmenys, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, yra mažiau panašūs su broliu / seserimi, mažiau jį / ją priimantys ir priimami brolio / sesers, gauna ir teikia mažiau emocinės paramos, be to jų bendravime mažiau šilumos nei tarp brolių / seserų, kurie nepiktnaudžiauja alkoholiu.
2. Savigarbos lygis nesusijęs su brolio / sesers piktnaudžiavimu alkoholiu.
3. Asmenys, kurių brolis / sesuo piktnaudžiauja alkoholiu, pasižymi žemesniu pasitenkinimu santykiais su artimaisiais, nei tie, kurių brolis / sesuo alkoholiu nepiktnaudžiauja.
4. Gimimo eiliškumas neturi įtakos brolių / seserų santykiams, kai vienas jų piktnaudžiauja alkoholiu.
5. Kai alkoholiu piktnaudžiavo moteris (sesuo), tarp brolių / seserų buvo daugiau konfliktų, nei kai alkoholiu piktnaudžiavo vyras (brolis).
6. Santykiai su piktnaudžiuojančiu (-ia) alkoholiu broliu / seserimi yra prastesni, kai pastarieji yra išsiskyre.
7. Kivirčų tarp brolių ir seserų buvo daugiau tais atvejais, kai vienas iš jų gydėsi nuo priklausomybės.
8. Brolių / seserų santykių šilumą prognozuoja aukštesnis pasitenkinimas santykiais su artimaisiais bei sesers turėjimas.

LITERATŪRA

- Ahmad-Abadi, F. K., Maarefvand, M., Hakimeh, A., Hosseinzadeh, S., Abbasi, M., & Khubchandani, J. (2017). Effectiveness of Satir-Informed Family-Therapy on the Codependency of Drug Dependents' Family Members in Iran: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Evidence-Informed Social Work, 14*, 45–56. doi: 10.1080/23761407.2017.1331147.
- Askian, P., Krauss, S. E., Baba, M., Kadir, R. A., & Sharghi, H. M. (2016). Characteristics of Co-Dependence Among Wives of Persons with Substance Use Disorder in Iran. *International Journal of Mental Health and Addiction, 14*(3), 268–283. doi: 10.1007/s11469-016-9631-0
- Atadokht, A., Hajloo, N., Karimi, M., & Narimani, M. (2015). The Role of Family Expressed Emotion and Perceived Social Support in Predicting Addiction Relapse. *International Journal of High Risk Behaviours & Addiction, 4*(1). doi: 10.5812/ijhrba.21250
- Bagdonas, A., Greblikiene, R., & Kaniavienė, Ž. (1996). Gimimo eiliškumas - svarbus individualios raidos veiksnys. *Psichologija, 15*, 51–56. doi: 10.15388/Psichol.1996.0.4459
- Begum, G., & Blacher, J. (2011). The siblings relationship of adolescents with and without intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 32*(5), 1580–1588. doi: 10.1016/j.ridd.2011.01.056.
- Björkqvist K. (2019). Gender differences in aggression. *Current Opinion in Psychology, 19*, 39–42. doi: 10.1016/j.copsyc.2017.03.030
- Bleidorn, W., Arslan, R. C., Denissen, J. J. A., Rentfrow, P. J., Gebauer, J. E., Potter, J., & Gosling, S. D. (2015). Age and Gender Differences in Self-Esteem—A Cross-Cultural Window. *Journal of Personality and Social Psychology, 111*(3), 396–410. doi: 10.1037/pspp0000078
- Bracke, P. F., Colman, E., Symoens, S. A. A., & Praag, L. V. (2010). Divorce, divorce rates, and professional care seeking for mental health problems in Europe: a cross-sectional population-based study. *BMC Public Health, 10*(224), 1–12. doi: 10.1186/1471-2458-10-224
- Boyle, J., & Duncan, S. F. (2018). Sibling Rivalry: Adult Siblings. *Forever Families, 64*. Paimta iš <https://scholarsarchive.byu.edu/foreverfamilies/64>
- Bortolon, C. B., Signor, L., Moreira, T. C., Figueiró, L. R., Benchaya, M. C., Machado, C. A., ... Barros, H. M. T. (2016). Family functioning and health issues associated with codependency in families of drug users. *Ciência & Saúde Coletiva, 21*(1), 101–107. doi: 10.1590/1413-81232015211.20662014.
- Burbidge, J., & Minnes, P. (2014). Relationship Quality in Adult Siblings with and without Developmental Disabilities. *Family Relations, 63*, 148–162. doi:10.1111/fare.12047

- Bush, S. I., Ballard, M. E., & Fremouw, W. (1995). Attributional style, depressive features, and self-esteem: Adult children of alcoholic and nonalcoholic parents. *Journal of Youth and Adolescence*, *24*(2), 177–185. doi: 10.1007/BF01537148
- Callagan, J. E. M., Alexander, J. H., Sixsmith, J., & Fellin, L. C. (2016). Children's experiences of domestic violence and abuse: Siblings' accounts of relational coping. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *21*(4)M 649–668. doi: 10.1177/1359104515620250
- Callinan, S., Rankin, G., Room, R., Stanesby, O., Rao, G., Waleewong, O., ... Laslett, A. M. (2019). Harms from a partner's drinking: an international study on adverse effects and reduced quality of life for women. *The American Journal of drug and alcohol abuse*, *45*(2), 170–178. doi: 10.1080/00952990.2018.1540632
- Choate, P. W. (2011). Adolescent addiction: What parents need? *Social and Behavioral Sciences*, *30*, 1359–1364. doi:10.1016/j.sbspro.2011.10.263
- Choate, P. W. (2015). Adolescent Alcoholism and Drug Addiction: The Experience of Parents. *Behavioral Sciences*, *5*, 461-476. doi:10.3390/bs5040461
- Christov – Moore, L., Simpson, E. A., Coude, G., Grigaityte, K., Iacoboni, M., & Ferrari, P. P. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *46*(4), 604–627. doi:10.1016/j.neubiorev.2014.09.001
- Churchill, J. C., Broida, J. P., & Nicholson, N. L. (1990). Locus of control and self-esteem of adult children of alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol*, *51*(4), 373–376. doi:10.15288/jsa.1990.51.373
- Cicirelli, V. G. (1989). Feelings of attachment to siblings and well-being in later life. *Psychology and Aging*, *4*(2), 211–216. doi:10.1037/0882-7974.4.2.211
- Costa, P. T., Jr., Terracciano, A., & McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(2), 322–331. doi:10.1037/0022-3514.81.2.322
- Conger, K. J., & Little, W. M. (2010). Sibling Relationships During the Transition to Adulthood. *Child Development Perspectives*, *4*(2), 87–94. doi: 10.1111/j.1750-8606.2010.00123.x
- Cox, M. J. (2010). Family Systems and Sibling Relationships. *Child Development Perspectives*, *4*(2), 95–96. doi:10.1111/j.1750-8606.2010.00124.x
- Crane, C. A., Godleski, S. A., Przybyla, S. M., Schlauch, R. C., & Testa, M. (2016). The Proximal Effects of Acute Alcohol Consumption on Male-to-Female Aggression: A Meta-Analytic Review of the Experimental Literature. *Trauma Violence Abuse*, *17*(5), 520–531. doi: 10.1177/1524838015584374
- Csiernik, R., & Rowe, W. S. (Eds.). (2010). *Responding to the Oppression of Addiction*. Canadian Social Work Perspectives.

- Cudak, S. (2015). Emotional and Social Functioning of Families With a Person Addicted to Alcohol. *Family Pedagogy*, 5(1), 91–101. doi: 10.1515/fampe-2015-0008
- Čekanavičius, V. (2011). Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose. Kaunas.
- Daley, D.C. (2013). Family and social aspects of substance use disorders and treatment. *Journal of Food and Drug Analysis*, 21(4), S73–S76. doi: 10.1016/j.jfda.2013.09.038.
- Dawson, D. A., Grant, B. F., Chou, S. P., & Stinson, F. S. (2007). The impact of partner alcohol problems on women's physical and mental health. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 68(1), 66–75. doi: 10.15288/jsad.2007.68.66
- Dear, G. E., Roberts, C., & Lange, L. (2004). Defining codependency: A thematic analysis of published definitions. In S. Shohov (Ed.) *Advances in Psychology*, 34, 189–205. New York, United States of America: Nova Science Publishers.
- Denby, R. W., & Ayala, J. (2013). Am I My Brother's Keeper: Adult Siblings Raising Younger Siblings. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 23(2), 193–210. doi: 10.1080/10911359.2013.747353
- Doody, M. A., Hastings, R. P., O'Neil, S., & Grey, I. M. (2010). Sibling relationships in adults who have siblings with or without intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31(1), 224–231.
- Earle, A., & LaBrie, J. (2016). The Upside of Helicopter Parenting: Engaging Parents to Reduce First-Year Student Drinking. *Journal of Student Affairs Research and Practice*, 53(3), 1–12. doi: 10.1080/19496591.2016.1165108
- Feinberg, M. E., Solmeyer, A. R., & McHale, S. M. (2012). The Third Rail of Family Systems: Sibling Relationships, Mental and Behavioral Health, and Preventive Intervention in Childhood and Adolescence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(1), 43–57. doi: 10.1007/s10567-011-0104-5
- Fisher, S. L., Bucholz, K. K., Reich, W., Fox, L., Kuperman, S., Kramer, J., ... Bierut, L. J. (2006). Teenagers are right - parents do not know much: An analysis of adolescent-parent agreement on reports of adolescent substance use, abuse, and dependence. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 30(10), 1699–1710. doi: 10.1111/j.1530-0277.2006.00205.x
- Flanagan, O. (2013). The shame of addiction. *Frontiers in Psychiatry*, 4(120). doi: 10.3389/fpsy.2013.00120
- Francka, B. A., Lindel, A. K., & Campione – Barr, N. (2019). The Relative Impacts of Sibling Relationships on Adolescent Body Perceptions. *The Journal of Genetic Psychology*, 180(2-3), 130–143. doi: 10.1080/00221325.2019.1602024

- Fortuna, K., Roisman, G., Haydon, K., Groh, A., & Holland, A. (2011). Attachment States of Mind and the Quality of Young Adults' Sibling Relationships. *Developmental psychology*, 47(5), 1366–1377. doi: 10.1037/a0024393
- Gan, L. J., Lum, A., Wakefield, C. E., Nandakumar, B., & Fardell, J. E. (2017). School Experiences of Siblings of Children with Chronic Illness: A Systematic Literature Review. *Journal of Pediatric Nursing*, 33, 23–32. doi: 10.1016/j.pedn.2016.11.007
- Gere, J., & Helwig, C. C. (2012). Young Adults' Attitudes and Reasoning About Gender Roles in the Family Context. *Psychology of Women Quarterly*, 36(3), 301–313. doi: 10.1177/0361684312444272
- Greenfield, S. F., Back, S. E., Lawson, K., & Brady, K. T. (2010). Substance Abuse in Woman. *Psychiatric Clinics of North America*, 33(2), 339–355. doi:10.1016/j.psc.2010.01.004
- Goodman, J., Hurwitz, M., Smith, J., & Fox, J. (2015). The relationship between siblings' college choices: Evidence from one million SAT-taking families. *Economics of Education Review*, 48, 75–85. doi: 10.1016/j.econedurev.2015.05.006
- Gorka, S. M., Bina Ali, & Daughters, S. B. (2012). The Role of Distress Tolerance in the Relationship between Depressive Symptoms and Problematic Alcohol Use. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(3), 621–626. doi: 10.1037/a0026386
- Graves, J. M., Marsack-Topolewski, C. N., & Shapiro, J. (2020). Emerging Adult Siblings of Individuals with Schizophrenia: Experiences with Family Crisis. *Journal of Family Issues*, 1–20. doi: 10.1177/0192513X20905327
- Greif, G. L., & Wooley, M. E. (2015). Patterns in Adult Sibling Relationships After the Death of One or Both Parents. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 11(1), 74–89. doi: 10.1080/15524256.2015.1021435
- Grigoryeva, A. (2017). Own Gender, Sibling's Gender, Parent's Gender: The Division of Elderly Parent Care among Adult Children. *American Sociological Review*, 82(1), 116–146. doi: 10.1177/0003122416686521
- Gudžinskienė, V., ir Gedminienė, R. (2010). Alkoholizmo kaip šeimos ligos samprata. *Socialinis ugdyimas*, 14(25), 65–74. Paimta iš: https://aleph.library.lt:443/F/?func=direct&doc_number=000030695&local_base=LITLI
- Hamwey, M. K., Rolan, E. P., Jensen, A., & Whiteman, S. D. (2018). “Absence makes the heart grow fonder”: A qualitative examination of sibling relationships during emerging adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(8), 2487–2506. doi: 10.1177/0265407518789514

- Haverfield, M. C., Theiss, J. A., & Leustek, J. (2016). Characteristics of Communication in Families of Alcoholics. *Journal of Family Communication*, 16(2), 111–127. doi: 10.1080/15267431.2016.1146284
- Heller, T., & Keilling Arnold, C. (2010). Siblings of Adults With Developmental Disabilities: Psychosocial Outcomes, Relationships, and Future Planning. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 7(1), 16–25.
- Heyeres, U. (2006). Adult sibling relationship questionnaire. *Gruppendynamik und Organisationsberatung*, 37(2), 215–225. doi: 10.1007/s11612-006-0023-y
- Howard, K. N., Heston, J., Key, C. M., McCrory, E., Serna-McDonald, C., Smith, K. R., & Hendrick, S. S. (2010). Addiction, the Sibling, and the Self. *Journal of Loss and Trauma*, 15(5), 465–479. doi: 10.1080/15325024.2010.508359
- Incerti, L., Henderson-Wilson, C., & Dunn, M. (2015). Challenges in the family: problematic substance use and sibling relationships. *Family matters*, 96, 29–38.
- Ingram, K. M., Espelage, D. L., Davis, P. J., & Merrin, G. J. (2020). Family Violence, Sibling, and Peer Aggression During Adolescence: Associations With Behavioral Health Outcomes. *Frontiers in Psychiatry*, 11(26), 1–14. doi: 10.3389/fpsyt.2020.00026
- Yao, M. Z., He, J., Ko, D. M., & Pang, K. (2014). The Influence of Personality, Parental Behaviors, and Self-Esteem on Internet Addiction: A Study of Chinese College Students. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 17(2), 104–110. doi: 10.1089/cyber.2012.0710
- Jacobs, K., & Sillars, A. (2012). Sibling Support During Post-Divorce Adjustment: An Idiographic Analysis of Support Forms, Functions, and Relationship Types. *Journal of Family Communication*, 12(2), 167–187. doi: 10.1080/15267431.2011.584056
- Janonienė, R., Radzevičiūtė, I., Ivanauskienė, R., ir Veryga, A. (2016). *Trumposios intervencijos: alkoholio vartojimo įpročių patikros ir pagalbos teikimo rekomendacijos. Metodinės rekomendacijos*. Higienos institutas.
- Jensen, A. C., Nielson, M. K., & Yorgasan, J. B. (2019). The Longest-Lasting Relationship: Patterns of Contact and Well-Being Among Mid- to Later-Life Siblings. *The Journal of Gerontology*, 1–10. doi: 10.1093/geronb/gbz083
- Kairys, A., Bagdonas, A., Liniauskaitė, A., ir Pakalniškienė V. (Sud.). (2013). *LPGS: Lietuviškoji Psichologinės Gerovės Skalė: Naudojimo Vadovas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaliatkaitė, J., Bulotaitė, L., ir Pajarskienė, B. (2010). Priklausomų nuo alkoholio vyrų žmonių psichologinės savijautos rodikliai ir jų sąsajos su savigalbos grupių lankymu. *Visuomenės sveikata*, 2(49), 51–59. Paimta iš: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.2\(49\)/Kaliatkaite_2010_2.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2010.2(49)/Kaliatkaite_2010_2.pdf)

- Kaliatkaitė, J. (2015). *Išgyventi restruktūrizavimą: psichosocialiniai darbo veiksniai ir slaugytojų psichologinė savijauta* (Daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kamdar, S. (2015). *The lingering effects of addiction: measuring anxiety, loneliness, and self-esteem in siblings of addicts*. Doctoral dissertation. University of La Verne, California. Paimta iš <https://search.proquest.com/docview/1734856823?pq-origsite=gscholar>
- Kearns – Bodkin, J. N., & Leonard, K. E. (2008). Relationship functioning among adult children of alcoholics. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 69(6), 941–950. doi: 10.15288/jsad.2008.69.941
- Kemp, R. (2009). Relating to the other: truth and untruth in addiction. *European Journal of Psychotherapy and Counselling*, 11(40), 355–368. doi:10.1080/13642530903444787
- Kim, J. I., McHale, S., Osgood D. W., & Crouter, A. C. (2006). Longitudinal Course and Family Correlates of Sibling Relationships From Childhood Through Adolescence. *Child Development*, 77(6), 1746–1761. Paimta iš <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00971.x>
- Klostermann, K., Chen, R., Kelley, M. L., Schroeder, V. M., Braitman, A. L., & Mignone, T. (2011). Coping behavior and depressive symptoms in adult children of alcoholics. *Substance use & misuse*, 46(9), 1162–1168. doi: 10.3109/10826080903452546
- Knappek, E., & Kuritárné Szabó, I. (2014). The concept, the symptoms and the etiological factors of codependency. *Psychiatria Hungarica*, 29(1), 56–64.
- Knecht, C., Hellmers, C., & Jun, S. B. (2015). The Perspective of Siblings of Children With Chronic Illness: A Literature Review. *Journal of Pediatric Nursing*, 30(1), 102–116. doi: 10.1016/j.pedn.2014.10.010
- Knudson, T.M., & Terrel, H. K. (2012). Codependency, Perceived Interparental Conflict, and Substance Abuse in the Family of Origin. *The American Journal of Family Therapy*, 40(3), 245–257. doi: 10.1080/01926187.2011.610725
- Langer, J., & Love, M. (2019). The ties of later life: aging siblings. *Educational Gerontology*, 45(9). doi: 10.1080/03601277.2019.1679400
- Laslett, A. M., Mugavin, J., Jian, H., Manton, E., Callinan, S., MacLean, S., & Room R. (2015). *The hidden harm: Alcohol's impact on children and families*. Canberra: Foundation for Alcohol Research and Education.
- Lietuvos statistikos departamentas (2015). 2014 m. Lietuvos gyventojų sveikatos statistinio tyrimo rezultatai. Vilnius.

- Lipari, R. N., & Van Horn, S. L. (2017, August 24). *Children living with parents who have a substance use disorder*. The CBHSQ Report. Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Rockville, MD.
- Long, K. A., Lechman, V., Gerhardt, C. A., Carpenter, A. L., Marsland, A. L., & Alderfer, M. A. (2018). Psychosocial functioning and risk factors among siblings of children with cancer: An updated systematic review. *Journal of Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 27(6), 1467–1479. doi: 10.1002/pon.4669
- Low, S., Short, J. W., & Snyder, J. (2012). Sibling influences on adolescent substance use: The role of modeling, collusion, and conflict. *Development and Psychopathology*, 24, 287–300. doi:10.1017/S0954579411000836
- Martens, M. (2019). A Phenomenological Examination of Resilience in Adult Children of Alcoholics. Doctoral dissertation, Walden University, Minnesota. Paimta iš: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7630&context=dissertations>
- Martin, M. M., Anderson, C. M., Burant, P. A., & Weber, K. (1997). Verbal aggression in sibling relationships. *Communication Quarterly*, 45(3). Paimta iš <https://doi.org/10.1080/01463379709370067>
- McCormik, A. (2010). Siblings in Foster Care: An Overview of Research, Policy, and Practice. *Journal of Public Child Welfare*, 4(2), 198–218. Paimta iš <https://doi.org/10.1080/15548731003799662>
- McHale, S. M., Updegraff, K., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74(5), 913–930. doi: 1111/j.1741-3737.2012.01011.x
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Feinberg, M. F. (2016). Siblings of Youth with Autism Spectrum Disorders: Theoretical Perspectives on Sibling Relationships and Individual Adjustment. *Journal of Autism and Developmental Disorder*, 46(2), 589–602. doi: 10.1007/s10803-015-2611-6
- Meaden – Kaplansky, H., Stoner, J. B., Angell, M. E. (2010). Review of literature related to the social, emotional, and behavioral adjustment of siblings of individuals with autism spectrum disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 22(1), 83–100. doi: 10.1007/s10882-009-9171-7
- Moss, P., Eirinaki, V., Savage, S., & Howlin, P. (2019). Growing older with autism – The experiences of adult siblings of individuals with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 63, 42–51. doi:10.1016/j.rasd.2018.10.005

- Nolen – Hoeksema, S., & Hilt, L. (2006). Possible Contributors to the Gender Differences in Alcohol Use and Problems. *The Journal of General Psychology*, 133(4), 357–374. doi: 10.3200/GENP.133.4.357-374
- Nooripour, R., Tamini, B. K., Abbaspour, P., & Alikhani, M. (2016). Investigation of Family Functioning and Parental Tensioning in Addicts. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 14(1), 82–85. doi: 10.1007/s11469-015-9615-5
- O’Farrell, T., & Clements, K. (2012). Review of outcome research on marital and Family therapy in treatment for alcoholism. *Journal of Marital and Family Therapy*, 38(1), 122–144. doi: 10.1111/j.1752-0606.2011.00242.x
- Oficialiosios Statistikos Portalas. (2019). Paimta iš <https://osp.stat.gov.lt/>
- Omkarappa, D. B., & Rentala, S. (2019). Anxiety, depression, self-esteem among children of alcoholic and nonalcoholic parents. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(2), 604 – 609. doi: 10.4103/jfmpe.jfmpe_282_18
- Orth, U., & Robins, R. W. (2014). The Development of Self-Esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 604–609. doi: 10.1177/0963721414547414
- Park, S., & Schepp, K. G. (2015). A systematic review of research on children of alcoholics: Their inherent resilience and vulnerability. *Journal of Child and Family Studies*, 24(5), 1222–1231. doi: 10.1007/s10826-014-9930-7
- Petalas, M. A., Hastings, R. P., Nash, S., Lloyd, T., & Dowey, A. (2009). Emotional and behavioural adjustment in siblings of children with intellectual disability with and without autism. *Autism: the international journal of research and practise*, 13(5), 471–483. doi: 10.1177/1362361309335721.
- Pike, A., & Oliver, B. R. (2017). Child behavior and sibling relationship quality: A cross-lagged analysis. *Journal of Family Psychology*, 31(2), 250–255. doi: 10.1037/fam0000248
- Pivorienė, R. (Sud.). (2005). *Paauglys. Šeima. Mokykla: Metodinės rekomendacijos pirminėi narkotikų vartojimo prevencijai ir intervencijai mokyklose vykdyti*. Vilnius.
- Poortman, A. R., & Voorpostel, M. (2009). Parental Divorce and Sibling Relationships A Research Note. *Journal of Family Issues*, 30(1), 74–91. doi: 10.1177/0192513X08322782
- Ravindran, O. S., Hima, K., Natarajan, S., & Sathianathan, R. (2018). Behavioral problems and temperamental characteristics among children in alcoholic families. *Journal of Mental Health and Human Behaviour*, 23(1), 52–56. doi: 10.4103/jmhbb.jmhbb_2_18
- Recchia, H. E., & Witwit, M. (2017). Family Perspectives on Siblings’ Conflict Goals in Middle Childhood: Links to Hierarchical and Affective Features of Sibling Relationships. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 156, 33–48. doi: 10.1002/cad.20198

- Relationships Australia. (2019). October 2018: Alcohol use and relationships. Paimta iš <https://www.relationships.org.au/what-we-do/research/online-survey/october-2018-alcohol-use-and-relationships>
- Rittenour, C. E., Myers, S. A., & Brann, M. (2007). Commitment and Emotional Closeness in the Sibling Relationship. *Southern Communication Journal*, 72(2), 169–183. doi: 10.1080/10417940701316682
- Rodriguez, L. M., DiBello, A. M., & Wickham, R. (2016). Regulation Strategies Mediate Associations between Heavy Drinking and Relationship Outcomes in Married Couples. *Addictive Behaviors*, 54, 64–69. doi: 10.1016/j.addbeh.2015.12.002
- Rodriguez, L. M., & Derrick, J. (2017). Breakthroughs in understanding addiction and close relationships. *Current Opinion in Psychology*, 13, 115–119. Paimta iš <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.011>
- Rognmo, K., Torvik, F.A., Idstad, M., & Tambs, K. (2013). More mental health problems after divorce in couples with high pre-divorce alcohol consumption than in other divorced couples: results from the HUNT-study. *BMC Public Health*, 13 (852). doi: 10.1186/1471-2458-13-852
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press. doi: 10.1126/science.148.3671.804
- Rusnakova, M. (2014). Codependency of the members of a family of an alcohol addict. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 132, 647–653. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.04.367
- Saatcioglu, O., Erim, R., & Cakmak, D. (2006). Role of family in alcohol and substance abuse. *Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 60(2), 125–132. doi:10.1111/j.1440-1819.2006.01476.x
- Salmon, C. (2003). Birth order and relationships: Family, Friends, and Sexual Partners. *Human Nature*, 14(1), 73–88. doi: 1045-6767/03/\$1.00+.10
- Samuel, I. S., Mahmood, Z., & Saleem, S. (2014). The Development of the Role Identification Scale for Adult Children of Alcoholic Fathers. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*, 12(1), 3–11. Paimta iš <https://pdfs.semanticscholar.org/9559/c3eeac089a64bceb3b00b55a27054021c160.pdf>
- Sarkisian N., & Gerstel N. (2016). Does singlehood isolate or integrate? Examining the link between marital status and ties to kin, friends, and neighbors. *Journal of Social and Personal Relationships*, 33(3), 361–384. doi: 10.1177/0265407515597564
- Schmitt, D. P., & Allik, J. (2005). Simultaneous Administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 Nations: Exploring the Universal and Culture-Specific Features of Global Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(4), 623–642. doi: 10.1037/0022-3514.89.4.623

- Serec, M., Svab, I., Kolšek, M., Svab, V., Moesgen, D., & Klein, M. (2012). Health-related lifestyle, physical and mental health in children of alcoholic parents. *Drug and alcohol review, 31*(7), 861–870. doi: 10.1111/j.1465-3362.2012.00424.x.
- Sharma, N., Sharma, N., Ghai, S., Basu, D., Kumari, D., Singh, D., & Kaur, G. (2016). Living with an alcoholic partner: Problems faced and coping strategies used by wives of alcoholic clients. *Industrial Psychiatry Journal, 25*(1), 65–71. doi: 10.4103/0972-6748.196053
- Shumaker, D. M., Miller, C., Ortiz, C., & Deutsch, R. (2011). The forgotten bonds: The assessment and contemplation of sibling attachment in divorce and parental separation. *Family Court Review, 49*(1), 46–58. doi: 10.1111/j.1744-1617.2010.01352.x
- Shumway, S. T., Schonian, S., Bradshaw, S., & Hayes, N.D. (2017). A Revised Multifamily Group Curriculum: The Need for Family Member Recovery from Addiction. *Journal of Groups in Addiction & Recovery, 12*(4), 260–283. Paimta iš <https://doi.org/10.1080/1556035X.2017.1348281>
- Singh, A., & Singh, D. (2011). Personality Characteristics, Locus of Control and Hostility among Alcoholics and Non-Alcoholics. *International Journal of Psychological Studies, 3*(1), 99–105. doi:10.5539/ijps.v3n1p99
- Singh, N. K., Bhattacharjee, D., Goyal, N., Munda, S. K., & Nizamie, S. H. (2012). Perceive Family Environment among Parents, Spouses and Siblings of Alcohol Dependence Patients: A Comparative Study. *Journal of Addiction Research & Therapy, 3* (2), 1–4. doi: 10.4172/2155-6105.1000126
- Smith, M. J., & Greenberg, J. S. (2007). The Effect of the Quality of Sibling Relationships on the Life Satisfaction of Adults With Schizophrenia. *Psychiatric Services, 58*(9), 1222–1224. doi: 10.1176/appi.ps.58.9.1222
- Smith-Genthos, K. R., Logue, E. M., Low, B. E., & Hendrick, S. S. (2017). The Forgotten Ones: Siblings of Substance Abusers. *Journal of Loss and Trauma, 22*(2), 120–134. doi: 10.1080/15325024.2016.1202005
- Stadnicka-Dmitriew, Z., Maciejewska-Sobczak, B., & Skrzypek, K. (Eds). (2014). *Siblings : Envy and Rivalry, Coexistence and Concern*. London: Routledge.
- Stanley, S. (2004). Co-dependency: Personality correlates in spouses of alcoholics. *Indian Journal of Social Work, 65*, 213–226. Paimta iš <http://ijsw.tiss.edu/greenstone/collect/ijsw/index/assoc/HASH01ad/bbe14af0.dir/doc.pdf>
- Stanley, S. (2012). Interactional Dynamics in Alcohol Complicated Marital Relationships: A Study From India. *Marriage & Family Review, 48*(6), 583–600. doi: 10.1080/01494929.2012.691082

- Stocker, C. M., Lanthier, R. P., & Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal of Family Psychology, 11*(2), 210–221. Paimta iš <https://doi.org/10.1037/0893-3200.11.2.210>
- Stocker, C. M., Gilligan, M., Klopach, E. T., Conger, K. J., Lanthier, R. P., Neppl, T. K., ... & Wickrama, K. A. S. (2020). Sibling relationships in older adulthood: Links with loneliness and well-being. *Journal of Family Psychology, 34*(2): 175–185.
- Tani, F., Guarnieri, S., & Ingoglia, S. (2013). The Italian Adaptation and Validation of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ) in Italian Emerging Adults. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology, 20*(1), 47–67. doi: 10.4473/TPM20.1.4
- Tanner – Smith, E. E., Wilson, S. J., & Lipsey, M .W. (2013). The comparative effectiveness of outpatient treatment for adolescent substance abuse: a meta-analysis. *Journal of substance abuse treatment, 44*(2), 145–158. doi: 10.1016/j.jsat.2012.05.006.
- Teicher, M. H., & Vitaliano, G. D. (2011). Witnessing Violence Toward Siblings: An Understudied but Potent Form of Early Adversity. *PLOS One, 6*(12). doi: 10.1371/journal.pone.0028852
- Testa, M., & Derrick, J. L. (2014). A Daily Process Examination of the Temporal Association Between Alcohol Use and Verbal and Physical Aggression in Community Couples. *Psychology of Addictive Behaviors, 28*(1), 127–138.
- Thomas, D. S. (2012). Children Of Alcoholic Fathers: An Explorative Survey. *Journal of BioSciences, 2*(1), 64–68.
- Tinnfäl, A., Fröding, K., Larsson, M., & Dalal, K. (2018). “I Feel It In My Heart When My Parents Fight”: Experiences of 7–9-Year-Old Children of Alcoholics. *Child and Adolescent Social Work Journal, 35*(5), 531–540. doi: 10.1007/s10560-018-0544-6
- Usher, K., Jackson, D., & O’Brien, L. (2007). Shattered dreams: parental experiences of adolescent substance abuse. *International journal of mental health nursing, 16*(6), 422–430. doi: 10.1111/j.1447-0349.2007.00497.x
- van der Eijnden, R. J., Spijkerman, R., Vermulst, A. A., Rooij, T. J., & Engels, R. C. (2010). Compulsive internet use among adolescents: bidirectional parent-child relationships. *Journal of abnormal child psychology, 38*(1), 77–89. doi: 10.1007/s10802-009-9347-8.
- Vederhus, J. K., Kristensen, Q., & Timko, C. (2019). How do psychological characteristics of family members affected by substance use influence quality of life? *Quality of Life Research, 28*(8), 2161–2170. doi: 10.1007/s11136-019-02169-x
- Volkmon, M. V., Guerguis, A . W., & Kramer, A. (2017). Sibling Relationships, Birth Order, and Personality among Emerging Adults. *Journal of Psychology and Behavioral Science , 5*(2), 21–28. doi: 10.15640/jpbs.v5n2a3

- Voorpostel, M., van del Lippe, T., & Flap, H. (2012). For better or worse: Negative life events and sibling relationships. *International Sociology*, 27(3), 330–348. doi: 10.1177/0268580911423051
- Waite, E. B., Shanahan, S., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2011). Life Events, Sibling Warmth, and Youths' Adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 73(5), 902–912. Paimta iš <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00857.x>
- Waldinger, R., J., Vaillant, G. E., & Orav, E. J. (2007). Childhood Sibling Relationships as a Predictor of Major Depression in Adulthood: A 30-Year Prospective Study. *The American journal of psychiatry*, 164 (6), 949–954. doi: 10.1176/appi.ajp.164.6.949.
- Walęcka-Matyja, K. (2014). Psychometric properties of the Polish adaptation of the Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ). *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 4, 77–88. doi: 10.12740/APP/32460
- Wegscheider, S. (1991). The family trap: No one escapes from a chemically dependent family. Onsite Training & Consulting.
- Werner, L. J., & Broida, J. P. (1991). Adult self-esteem and locus of control as a function of familial alcoholism and dysfunction. *Journal of Studies on Alcohol*, 52(3), 249–252. doi: 10.15288/jsa.1991.52.249
- Wiersma – Mosley, J., & Fischer, J. L. (2014). Young Adult Drinking Partnerships: Alcohol-Related Consequences and Relationship Problems Six Years Later. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(4), 704–712. doi: 10.15288/jsad.2014.75.704
- Whitemana, S. D., Jensen, A. C., Mustillo, S. A., & Maggs, J. L. (2016). Understanding sibling influence on adolescents' alcohol use: Social and cognitive pathways. *Addictive Behaviours*, 53, 1–6. Paimta iš <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2015.09.007>
- World Health Organization. (2018). Global status report on alcohol and health 2018. Geneva.
- Wu, K., Kim, J. H. J., Nagata, D. K., & Kim, S. I. (2018). Perception of Sibling Relationships and Birth Order Among Asian American and European American Emerging Adults. *Journal of Family Issues*, 39(13), 3641–3663. doi: 10.1177/0192513X18783465
- Xiuqin, H., Huimin, Z., Mengchen, L., Jinan, W., Ying, Z., & Ran, T. (2010). Mental Health, Personality, and Parental Rearing Styles of Adolescents with Internet Addiction Disorder. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 13(4), 401–406. doi: 10.1089/cyber.2009.0222.
- Zhu, J., Zhang, W., Chengfu, Z., & Bao, Z. (2015). Early adolescent Internet game addiction in context: How parents, school, and peers impact youth. *Computers in Human Behavior*, 50. doi:10.1016/j.chb.2015.03.079.

Zielinski, M., Bradshaw, S., Mullet, N., Hawkins, L., Shumway S., & Chavez, M. S. (2019). Codependency and Prefrontal Cortex Functioning: Preliminary Examination of Substance Use Disorder Impacted Family Members. *The American Journal of Addictions*, 28(5), 367–375. doi: 10.1111/ajad.12905

PRIEDAI

1 priedas. Kreipimasis į tyrimo dalyvius ir specialiai šiam tyrimui sukurta anketa.

Gerb. tiriamasis (- oji),

Esu Ieva Aginskytė, Vilniaus universiteto Sveikatos psichologijos magistro studijų programos studentė. Kartu su savo darbo vadove prof., dr. Laima Bulotaite atlieku magistrinio darbo tyrimą, siekdama palyginti suaugusių asmenų (18 - 35 metų), turinčių bent vieną brolių / seserį (18 - 35 metų), bendravimo ypatumus, priklausomai nuo to ar pastarieji turi problemų dėl alkoholio vartojimo, ar neturi.

Tad jei Jums yra nuo 18 iki 35 metų ir turite brolių / seserį, kurių amžius taip pat yra tarp 18 ir 35 metų ir negyvenate kartu – kviečiu dalyvauti tyrime.

Apklausa yra sudaryta iš kelių dalių. Pirmiausia Jums reikės pateikti tam tikrą informaciją apie save, o vėliau ir apie brolių / seserį, apie kurį pildysite klausimyną. Tuomet, Jums reikės įvertinti santykius su broliu / seserimi. Vėliau klausimai bus orientuoti į Jūsų psichologinę gerovę ir savęs vertinimą. Pildymas užtruks apie 20 minučių.

Visa informacija išliks konfidenciali ir bus naudojama tik mokymosi tikslais.

Iš anksto dėkoju už Jūsų laiką ir atsakymus.

Sutinku dalyvauti tyrime (*pažymėkite x*):

Pirmojoje tyrimo dalyje prašysiu Jūsų pateikti informaciją apie Jus ir Jūsų brolių / seserį. Jei turite daugiau nei vieną brolių / seserį, pasirinkite vieną iš jų, apie kurį pildysite anketą. Pasirinkite Jums tinkantį atsakymą, apibraudami jo numerį.

1.a. Jūsų lytis: [1] Moteris [2] Vyras 1.b. Brolio / sesers lytis: [1] Moteris [2] Vyras

2.a. Jūsų amžius (įrašykite): 2.b. Brolio / sesers amžius (įrašykite):

3.a. Jūsų šeiminei padėtis: [1] Susituokęs (- usi) [2] Nevedęs (- usi)
[3] Išsiskyręs (- usi) [4] Našlys (- ė) [5] Vienišas (- a)

3.b. Brolio / sesers šeiminė padėtis: [1] Susituokęs (- usi) [2] Nevedęs (- usi) [3] Išsiskyęs (- usi)
[4] Našlys (- è) [5] Vienišas (- a)

4.a. Jūsų išsilavinimas: [1] Vidurinis [2] Aukštasis neuniversitetinis [3] Aukštasis universitetinis
[4] Kita

4.b. Brolio / sesers išsilavinimas: [1] Vidurinis [2] Aukštasis neuniversitetinis [3] Aukštasis
universitetinis [4] Kita

5.a. Jūsų gimimo eiliškumas: [1] Pirmagimis (- è) [2] Antras (- a) [3] Trečias (- ia)
[4] Vyriausias (- ia)

5.b. Brolio / sesers gimimo eiliškumas: [1] Pirmagimis (- è) [2] Antras (- a) [3] Trečias (- ia)
[4] Vyriausias (- ia)

6. Kaip toli nuo Jūsų gyvena brolis / sesuo?: [1] Tame pačiame mieste / gyvenvietėje
[2] Kitame mieste / gyvenvietėje [3] Užsienyje [4] Gyvename kartu

7. Kaip dažnai Jūs matotės su broliu / seserimi?: [1] Beveik niekada [2] Retai [3] Vidutiniškai
[4] Dažnai [5] Labai dažnai

8. Kaip dažnai brolis / sesuo Jums paskambina?: [1] Beveik niekada [2] Retai [3] Vidutiniškai
[4] Dažnai [5] Labai dažnai

9. Kaip dažnai Jūs skambinate broliui / seseriai?: [1] Beveik niekada [2] Retai [3] Vidutiniškai
[4] Dažnai [5] Labai dažnai

10. Kaip dažnai matote vienas (- a) kitą per šventes ir šeimos susibūrimus?: [1] Beveik niekada [2] Retai [3] Vidutiniškai [4] Dažnai [5] Labai dažnai

11. Ar Jūsų brolis / sesuo turi problemų dėl alkoholio vartojimo?: [1] Taip [2] Ne

Remkitės savo žiniomis, nuomone. Jei nesate įsitikinęs (- usi), rinkitės Jums artimesnį variantą. Jei atsakėte teigiamai – eikite prie sekančio (12) klausimo, jei neigiamai – prie 13 klausimo.

12. Iš ko sprendžiate, kad Jūsų brolis / sesuo turi problemų dėl alkoholio vartojimo?

Galimi keli atsakymo variantai. Tuščiaje laukelyje galite įrašyti savo atsakymą, kuris papildytų tai, ko nėra pateiktuose variantuose.

[1] Turi stiprų norą gerti alkoholį

[2] Sunkiai valdo alkoholio vartojimo pradžią, pabaigą arba kiekį

[3] Nutraukus vartojimą pasireiškia abstinencijos būseną (pavyzdžiui, bloga nuotaika, nemiga, fiziniai skausmai ar kt.)

[4] Reikia vis didesnio alkoholio kiekio

[5] Sumažėjęs domėjimasis kitomis veiklomis, išskyrus tas, į kurias įeina alkoholio vartojimas

[6] Geria ir toliau, nors yra pasekmės (darbo praradimas, sveikatos pablogėjimai ir t.t.)

[7] Gydėsi dėl priklausomybės

[8] Brolio / sesers alkoholio vartojimas Jums kelia nerimą

[9] Kiti žmonės yra išsakę susirūpinimą dėl brolio / sesers alkoholio vartojimo

[10] Kita (*įrašykite*)

.....

13. Kaip dažnai Jūs pats (- i) vartojate alkoholį?: [1] Kartą per mėnesį ar rečiau [2] 2 - 4 kartus per mėnesį

[3] 2 - 3 kartus per savaitę [4] 4 ar daugiau kartų per savaitę [5] Nevartuju visai

2 priedas. Priklausomo kintamojo šiluma ir regresorių tarpusavio koreliacijos.

Priklausomo kintamojo šiluma ir kintamųjų, kuriuos norima įtraukti į tiesinės regresijos modelį, tarpusavio koreliacijos.

Kintamieji	1.Šiluma	2.Savigarba	3.Neigiamas emociingumas	4.Optimizmas	5.Pasitenkinimas tarpusavio sant.	6.Pasitenkinimas sant. su artimaisiais	7.Brolio/sesers lytis	8. Brolio/sesers amžius	9.Brolio/sesers piktnaudžiavimas alk.
1.Šiluma	-								
2.Savigarba	0,21*	-							
3.Neigiamas emociingumas	0,17	0,69**	-						
4.Optimizmas	0,17	0,82**	0,69**	-					
5.Pasitenkinimas tarpusavio santykiams	0,21*	0,54**	0,55**	0,54**	-				
6.Pasitenkinimas santykiams su artimaisiais	0,41**	0,46**	0,51**	0,40**	0,50**	-			
7.Brolio/sesers lytis	-0,25**	-0,07	-0,06	0,03	0,15	-0,04	-		
8.Brolio/sesers amžius	-0,15	-0,07	-0,09	-0,03	-0,16	-0,25**	0,03	-	
9.Brolio/sesers piktnaudžiavimas alkoholiu	0,22*	0,04	0,08	0,17	0,03	0,35**	-0,23*	-0,31**	-

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai yra paryškinti: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

3 priedas. Priklausomo kintamojo konfliktai ir regresorių tarpusavio koreliacijos.

Priklausomo kintamojo konfliktai ir kintamųjų, kuriuos norima įtraukti į tiesinės regresijos modelį, tarpusavio koreliacijos.

Kintamieji	1.Konfliktai	2.Savigarba	3.Neigiamas emociingumas	4.Optimizmas	5.Pasitenkinimas tarpusavio sant.	6.Pasitenkinimas sant. su artimaisiais	7.Brilio/sesers lytis	8. Brolio/sesers amžius	9.Brolio/sesers piktnaudžiavimas alk.
1.Konfliktai	-								
2.Savigarba	-0,18*	-							
3.Neigiamas emociingumas	-0,09	0,69**	-						
4.Optimizmas	-0,12	0,82**	0,69**	-					
5.Pasitenkinimas tarpusavio santykiams	-0,10	0,54**	0,55**	0,54**	-				
6.Pasitenkinimas santykiams su artimaisiais	-0,14	0,46**	0,51**	0,40**	0,50**	-			
7.Brilio/sesers lytis	-0,01	-0,07	-0,06	0,03	0,15	-0,04	-		
8.Brilio/sesers amžius	-0,07	-0,07	-0,09	-0,03	-0,16	-0,25**	0,03	-	
9.Brilio/sesers piktnaudžiavimas alkoholiu	0,04	0,04	0,08	0,17	0,03	0,35**	-0,23*	-0,31**	-

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

4 priedas. Priklausomo kintamojo konkurencijos ir regresorių tarpusavio koreliacijos.

Priklausomo kintamojo konkurencijos ir kintamųjų, kuriuos norima įtraukti į tiesinės regresijos modelį, tarpusavio koreliacijos.

Kintamieji	1.Konkurencija	2.Savigarba	3.Neigiamas emociingumas	4.Optimizmas	5.Pasitenkinimas tarpusavio sant.	6.Pasitenkinimas sant. su artimaisiais	7.Brolio/sesers lytis	8. Brolio/sesers amžius	9.Brolio/sesers piktnaudžiavimas alk.
1.Konkurencija	-								
2.Savigarba	0,11	-							
3.Neigiamas emociingumas	-0,02	0,69**	-						
4.Optimizmas	0,07	0,82**	0,69**	-					
5.Pasitenkinimas tarpusavio santykiais	0,15	0,54**	0,55**	0,54**	-				
6.Pasitenkinimas santykiais su artimaisiais	-0,04	0,46**	0,51**	0,40**	0,50**	-			
7.Brolio/sesers lytis	-0,17	-0,07	-0,06	0,03	0,15	-0,04	-		
8.Brolio/sesers amžius	-0,06	-0,07	-0,09	-0,03	-0,16	-0,25**	0,03	-	
9.Brolio/sesers piktnaudžiavimas alkoholiu	-0,14	0,04	0,08	0,17	0,03	0,35**	-0,23*	-0,31**	-

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu: *p < 0,05, **p<0,01.